

Byzantina Symmeikta

Vol 1 (1966)

SYMMEIKTA 1

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1966

Συμβολή στην ιστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ
Αἰγαίου (μὲ ἀφορμὴ τὰ Πατμιακὰ φερμάνια τῶν
ἐτῶν 1454-1522)

Ελισάβετ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.559](https://doi.org/10.12681/byzsym.559)

Copyright © 2014, Ελισάβετ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ZACHARIADOY E. A. (1966). Συμβολή στην ιστορία τοῦ νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου (μὲ ἀφορμὴ τὰ Πατμιακὰ φερμάνια τῶν ἐτῶν 1454-1522). *Byzantina Symmeikta*, 1, 184–230. <https://doi.org/10.12681/byzsym.559>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ (μὲ ἀφορμὴ τὰ πατμιακὰ φερμάνια τῶν ἐτῶν 1454 - 1522)

Στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο ἔχουν περισωθῇ Τουρκικὰ ἔγγραφα, ποὺ προσφέρουν νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ καὶ γενικότερα τοῦ Νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς κι ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶναι γνωστό, μεταφέρθηκε στὴ Μονὴ γύρω στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας. Τὰ ἑνδεκα ἀρχαιότερα ἔγγραφα, ποὺ παρουσιάζω στὸ τέλος αὐτῆς τῆς μελέτης, εἶναι τὰ ἀκόλουθα : Δύο φερμάνια τοῦ Μωάμεθ Β' τοῦ Πορθητῆ τῶν ἐτῶν 1454 καὶ 1465. Τρία φερμάνια τοῦ Βαγιαζήτ Β' τῶν ἐτῶν 1496, 1503 καὶ 1507. Δύο φερμάνια τοῦ γιοῦ τοῦ Βαγιαζήτ Β' πρίγκιπα Ἀλεμσάχ τῶν ἐτῶν 1497 καὶ 1499. Ἐνα φερμάνι τοῦ γιοῦ τοῦ Βαγιαζήτ Β' πρίγκιπα Κορκοῦτ τοῦ ἔτους 1511. Τρία φερμάνια τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ τῶν ἐτῶν 1521/2. Μὲ ἀφορμὴ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ θὰ ἐρευνηθῇ στὴν παρούσα μελέτη ἡ κατάστασις τῆς Πάτμου κατὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ περίοδο. Ἡ μελέτη ἐπεκτείνεται ὥς τὸ 1522 γιὰτὶ τὸ ἔτος αὐτὸ σημαίνει τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς : Μὲ τὴν ἀποχώρησι τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴν Ρόδο, ἡ κατάστασις στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο καὶ συνεπῶς γιὰ τὴν Πάτμο ἄλλαξε.

Μπορεῖ νὰ ὑποτεθῇ πὼς στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς ὑπῆρχαν κάποτε ἀκόμα ἀρχαιότερα Τουρκικὰ ἔγγραφα. Τὸν ΙΔ' αἰῶνα οἱ μοναχοὶ θὰ εἶχαν ἀναγκασθῇ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς ἐμίρηδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἂν ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, ἐπειδὴ ἡ Μονὴ εἶχε μετόχια στὴν περιοχὴ τοῦ Μαιάνδρου. Καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους οἱ σχέσεις μὲ τοὺς Ὁθωμανοὺς θὰ ἄρχισαν γύρω στὰ 1390, ὅταν ὁ σουλτάνος Βαγιαζήτ Α' κατέλαβε τὰ ἐμιράτα τοῦ Αἰγαίου· δηλαδὴ ἐξήντα περίπου χρόνια πρὶν ἐκδοθῇ τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ ἔγγραφα μας.

Παλαιότερες ὅμως μαρτυρίες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Πάτμου μὲ τοὺς Τούρκους δὲν σώθηκαν καὶ γενικότερα ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὴν ἱστορίαν της κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς λίγα ἔγγραφα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα ἔχουν σωθῇ κι ἀκόμα λιγότερα τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ΙΕ'. Οἱ πηγὲς προσφέρουν περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ΙΕ' αἰῶνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἕνα σημεῖο φωτίζουν τὴν κατάστασι καὶ κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια. Μὲ τὴν ἀπαρίθμησι κι ἀνάλυσή τους θὰ φανῇ πὼς ἡ Πάτμος ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνα ὡς τὸ 1522 πέρασε μιὰ δύσκολη περίοδο κάτω ἀπὸ ιδιόμορφες συνθῆκες.

Τὸ νησί γεωγραφικὰ ἀνῆκε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκραῖες περιοχές, ὅπου ἔρχονταν ἀντιμέτωποι ὁ Ἰσλαμικὸς καὶ ὁ Χριστιανικὸς κόσμος. Στὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΔ' αἰῶνα στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο ἡ Βυζαντινὴ κυριαρχία ὑποχώρησε καὶ διαμορφώθηκε μιὰ νέα κατάσταση. Στὴ Μικρασιατικὴ παραλία ἰδρύθηκαν τὰ δύο Τουρκικὰ ἐμιράτα, τοῦ Ἀἰδίν (περιοχὴ Ἰωνίας) καὶ τοῦ Μεντεσέ (περιοχὴ Καρίας). Κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο κυρίευσαν οἱ Ἰωαννῖτες τὴ Ρόδο (1309) καὶ μαζί της ἡ λίγο ἀργότερα ὅλα σχεδὸν τὰ νησιά τῆς Δωδεκανήσου. Ἀπὸ τότε τὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο ἔγινε τὸ πεδίο τῶν συγκρούσεων τῶν δύο κόσμων.

Ὁ ἱερὸς πόλεμος, ποὺ διεξῆγαν τὰ ἐμιράτα ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἔχει μελετηθῇ διεξοδικὰ ἀπὸ τὸν Paul Wittek στὸ ἔργο του γιὰ τὸ ἐμιράτο τοῦ Μεντεσέ¹. Πιὸ πρόσφατα, ἡ μελέτη τοῦ Paul Lemerle γιὰ τὸ ἐμιράτο τοῦ Ἀἰδίν προσκόμισε πολλὰ νέα στοιχεῖα². Ἐπιπλέον οἱ γνώσεις μας πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἔχουν συμπληρωθῇ σὲ πολλὰ σημεῖα ἀπὸ εἰδήσεις, ποὺ παρέχουν τὰ Βενετικὰ Ἀρχεῖα³. Ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν καὶ τὶς σκόρπιες πληροφορίες προκύπτει ἡ ἀκόλουθη διαπίστωση: Ἀνάμεσα στὰ ἐμιράτα καὶ τοὺς Χριστιανοὺς διεξαγόταν ἕνας ἀδιάκοπος πόλεμος θαλασσίων καταδρομῶν, ἄλλοτε σὲ μεγαλύτερη, κι ἄλλοτε σὲ μικρότερη κλίμακα. Σὲ περίπτωσι εἰρήνης μὲ τὸν ἀντίπαλο συνεχιζόταν μὲ τὴν μορφή τῆς πειρατείας.

Τὸ 1390 πραγματοποιήθηκε νέα ἀλλαγὴ στὴ Μικρασιατικὴ παραλία μὲ τὴν κατάκτηση τῶν ἐμιράτων ἀπὸ τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος. Οἱ ἐπιπτώσεις ἦταν ἀσήμαντες γιὰ τοὺς γείτονες Χριστιανούς. Τὴ θέση τῶν μικρῶν Ἰσλαμικῶν κρατιδίων πῆρε ἕνα ἐνιαῖο Ἰσλαμικὸ κράτος, ποὺ θὰ συνέχιζε τὸν ἱερὸ πόλεμο. Ἡ κατάσταση ποὺ ἐπακολούθησε εἶναι ἀρκετὰ σκοτεινὴ γιατί οἱ πηγὲς λείπουν ἢ σωπαίνουν. Ἐπειδὴ ἡ ἐπεκτατικὴ ὁρμὴ τῶν Ὄθωμανῶν εἶχε κυρίως διοχετευθῇ στὸν ἱερὸ πόλεμο στὰ Βαλκάνια, συμπεραίνουμε πὼς οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τοῦ Αἰγαίου εἶχαν ἀτο-

1. P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche, Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jh.*, *Istanbuler Mitteilungen*, 2, Κωνσταντινούπολη 1934.

2. P. Lemerle, *L'Émirat d'Aydin, Byzance et l'Occident. Recherches sur la Geste d'Umur Pacha*, Παρίσι 1957.

3. Βλ. κυρίως τὸ λῆμμα *piraterie* στὰ ἔργα τοῦ F. Thiriet, *La Romanie Vénitienne au moyen-âge*, Παρίσι 1959 καὶ *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τόμ. Α'-Γ', Παρίσι-Χάγη 1958-1961. Ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ μερικὰ, μικρότερης σημασίας, σκόρπια κείμενα, ποὺ ἀναφέρονται στὴν πειρατεία τῶν ἐμιράτων. Βλ. τὸ ἄρθρο μου, *Ἱστορικὰ στοιχεῖα σ' ἕνα θαῦμα τοῦ Ἀγίου Φανουρίου*, Ἀρχεῖον Πόντου 26 (1964), σελ. 309-318. Ἐνα ἄλλο σχετικὸ κείμενο, ποὺ ἔχει περάσει, νομίζω, ἀπαρατήρητο, ἔχει ἐκδοθῇ ἀπὸ τὸν Ἀ. Παπαδόπουλο - Κεραμέα μὲ τὸν ἀσαφὲς τίτλο *Υπόμνημα ἀδήλου ἱατροῦ*. Βλ. Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, Παράρτημα τοῦ 18ου τόμου τοῦ ΕΦΣΚ (1888), σελ. 72-73.

νήσει. Ὡστόσο, ἡ Νοτιοδυτικὴ Μικρασιατικὴ παραλία ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποτελῇ ὀρμητήριο γιὰ καταδρομὲς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Εἶναι τουλάχιστον γνωστὸ πὼς ὁ Βαγιαζήτ Α', μόλις κυρίευσε τὰ ἐμιράτα, ἔκανε μιὰ μεγάλη θαλάσσια ἐπιδρομὴ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ Παλάτια (Μίλητος)¹.

Ὅπωςδήποτε, γιὰ τὴν πορεία τῶν πραγμάτων ἀμέσως μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴ κατάκτηση μποροῦν νὰ γίνουν, ἀπ' ὅσο ξέρω, μόνο εἰκασίες. Ἀντίθετα, γιὰ τὴν κατάσταση στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν Ἀλωση τῆς Πόλης, μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε ἀρκετὰ καθαρὴ εἰκόνα. Πολυάριθμες εἰδήσεις ἔχουν περισωθῇ καὶ ὁδηγοῦν σὲ θετικότερα συμπεράσματα. Οἱ Ὀθωμανοί, ἀφοῦ κυρίευσαν τὴν Πόλη, ἀντιμετώπισαν νέους στόχους ἐπιθέσεων, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν τὸ νησιώτικο κράτος τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἔτσι στὸ πλαίσιο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, μὲ τὶς ὁποῖες τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος ἀνταποκρινόταν στὴν ἐντολὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, τοποθετοῦνται καὶ οἱ καταδρομὲς στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου. Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος τῶν Ὀθωμανῶν δὲν εἶχε πανηγυρικὸ χαρακτήρα, ὅπως οἱ ἐκστρατεῖες τοὺς ἐναντίον τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἀλλωστε διεξαγόταν χωρὶς τὴν προσωπικὴ συμμετοχὴ τοῦ σουλτάνου. Μόνο στὴν τελικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ρόδου ὁδήγησε τὰ στρατεύματα ὁ Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπής. Ὡστόσο τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος δὲν παραμέλησε ποτὲ τὸν πόλεμο στὸ Νοτιοδυτικὸ θαλάσσιο σύνορό του.

Οἱ Ἰωαννῖτες ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν εἶχαν ἀφεθῇ μόνοι τοὺς στὴν ἀντιμετώπιση τῶν Ὀθωμανῶν. Εἶχαν στὸ πλευρὸ τοὺς ἄλλοτε τοὺς Βενετούς, ἄλλοτε τοὺς Γενουάτες, ἄλλοτε τὸν Παπικὸ στόλο, καὶ σὲ περίπτωσι ποὺ εἶχε συναφθῇ μιὰ εὐρύτερη συμμαχία — μιὰ σταυροφορία — ὅλα τὰ χριστιανικὰ κράτη ποὺ εἶχαν ἐνδιαφέροντα στὸ Αἰγαῖο. Τὸ 1428 ἀπέκτησαν ἕνα ἰσχυρὸ σύμμαχο στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀλφόνσου Ε' τῆς Ἀραγόνας, τὸν μετέπειτα βασιλιά τῆς Νεάπολης². Ὁ Ἀλφόνσος εἶχε ἀποκτήσει μιὰ βάση στὴ Δωδεκάνησο, στὸ Καστελλόριζο, ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς Χριστιανοσύνης³. Ἐξ ἄλλου ἡ θέση τοῦ κράτους τῶν ἱπποτῶν

1. Δούκας, σελ. 47, 11-17.

2. Ettore Rossi, *Storia della Marina dell'Ordine di S. Giovanni di Gerusalemme, di Rodi e di Malta*, Ρώμη - Μιλάνο 1926, σελ. 19.

3. G. Gerola, *Un piccolo feudo Napoletano nell'Egeo (l'isoletta di Castellorosso ora Kastellorizo)*, *Ausonia* 8 (1915), σελ. 201-212. Γιὰ τὴν δράση τοῦ Ἀλφόνσου ἐναντίον τῶν Τούρκων βλ. C. Marinescu, *Notes sur les corsaires au service d'Alphonse V d'Aragon, roi de Naples, Mélanges d'Histoire Générale*, τόμ. Α' (Cluj 1927), σελ. 155-173. Τοῦ Ἰδίου, *Le Pape Calixte III (1455-1458), Alphonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs*, *Bulletin de l'Académie Roumaine* 19 (1935).

ένισχύθηκε σημαντικά όταν γύρω στο 1403 απέκτησε μια βάση στη Μικρασιατική παραλία, τὸ Πετρώνιο (Castello San Pietro, σημερινὸ Budrum)¹.

“Ὅσο γιὰ τὸν χαρακτήρα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἰσχύει αὐτὸ ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω σχετικά μὲ τὰ ἐμιράτα. Σὲ καιρὸ πολέμου γίνονταν καταδρομές. Σὲ καιρὸ εἰρήνης ὁ πόλεμος συνεχιζόταν ἀνεπισήμως μὲ τὴ μορφή τῆς πειρατείας, στὴν ὁποία οἱ Ἰωαννῖτες εὐδοκιμοῦσαν ὅσο καὶ οἱ Τοῦρκοι. Καμμιά φορὰ μάλιστα ἡ ἐπιθετικότητά τους στρεφόταν κι ἐναντίον χριστιανικῶν πλοίων, Βενετικῶν ἢ Φλωρεντινῶν π.χ.².

Τὸ κράτος τῆς Ρόδου μπορούσε νὰ ἀποτολμήσῃ μεγάλες ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν μόνον ὅταν πλασιωνόταν ἀπὸ συμμάχους. Ἡ σημαντικότερη ἀπ’ αὐτὲς ἔγινε στὸ 1472, ὅταν ὁ στόλος τῶν Ἰωαννιτῶν, ἐνωμένος μὲ τοὺς στόλους τοῦ βασιλείου τῆς Νεάπολης, τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Πάπα, κατέλαβε καὶ λεηλάτησε τὴν Ἀττάλεια καὶ κατόπι τὴ Σμύρνη³. Συνήθως ὁμως οἱ Ἰωαννῖτες περιορίζονταν σὲ μικροεπιθέσεις καὶ λεηλασίες στὰ Μικρασιατικὰ παράλια. ‘Ρόδιοι γὰρ... ἔμειναν ἔξω σπονδῶν, δεχόμενοι δὲ τὰς τῶν δυτικῶν Ἰβήρων καὶ Ἀλανῶν ληστρικὰς ναῦς καταιρούσας αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ ἐτέρας ἀντιπληροῦντες ἐκάκουν πᾶσαν τὴν παραλίαν τοῦ βασιλέως (τοῦ Μωάμεθ Β’), ἔγραφε ὁ Κριτόβουλος μὲ ἀναφορὰ στὸ ἔτος 1455⁴. Μία κάκωση, μεγαλύτερη ἥσως ἀπὸ τὶς συνηθισμένες, ἔγινε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1495, ὅταν οἱ Ἰωαννῖτες, σὲ ἀντίποινα γιὰ ὅσα ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς Τούρκους πειρατές, πραγματοποιοῦσαν ἀπόβαση στὴ Λυκία, ὅπου κατέστρεψαν καὶ λεηλάτησαν τὴν ὕπαιθρο⁵.

Δὲν εἶναι γνωστὰ ὅλα τὰ μέτρα ποὺ πῆρε τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος γιὰ νὰ προφυλαχτῇ ἀπὸ τοὺς ἐπικίνδυνους αὐτοὺς γείτονες. Μόνο σκόρπιες πληροφορίες εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπισημανθοῦν, ὅπως π.χ. μία ποὺ βρίσκεται στὸν Δούκα. Κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τοῦ 1455 ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρει πὼς ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης, ποὺ εἶχε ἐπιβληθῇ ἀπὸ τὸν Σουλτάνο στὸν ἡγεμόνα τῆς Λέσβου, ἦταν ἡ εὐθύνη γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν Πέργαμο ὡς τὴν Ἀσό: οἱ Λέσβιοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἵνα δώσωσι

1. Βλ. J. Delaville le Roulx, *Les Hospitaliers à Rhodes jusqu'à la mort de Philibert de Naillac (1310 - 1421)*, Παρίσι 1913, σελ. 287-289.

2. Πρόχειρα ἀναφέρω τὴν αἰχμαλωσία δύο Βενετικῶν πλοίων ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες τὸ 1464, βλ. Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 23. Ἐπίσης τὴν αἰχμαλωσία Φλωρεντινῶν πλοίων κατὰ τὰ ἔτη 1510 καὶ 1513, βλ. G. Müller, *Documenti sulle Relazioni delle Città Toscane coll'Oriente Cristiano e coi Turchi*, Φλωρεντία 1879, σελ. 260 καὶ 265-266.

3. H a m m e r, *Histoire de l'Empire Ottoman* (μετάφραση Hellert), Παρίσι 1826, τόμ. Γ', σελ. 173-177.

4. Κριτόβουλος, *FHG*, τόμ. 5, σελ. 107-108.

5. Bosio, *Istoria della Sacra Religione di San Giovanni Gerosolimitano*, Ρώμη 1629, τόμ. Β', σελ. 523B.

νόησιν τοὺς γείτονας Τούρκους τοῦ φυλαχθῆναι. ἦν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο τὸ μήνυμα δουλεία ἀνελεύθερος τῶν Λεσβίων, ὅπως μὴ φθάσαντες δοῦναι λόγον τῆς ἐφόδου τῶν ληστῶν, εἴ τις ἄρα ζημία γενήσεται ἐν τοῖς Τούρκοις, αὐτοὶ οἱ Λέσβιοι τὸ ἀνῆκον τοῖς Τούρκοις ἀποδώσουσιν· τὰ δὲ ὄρια τῆς δουλείας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Περγάμου ἄχρι Ἀσσοῦ πόλεως, ἣ νῦν καλεῖται Μαχράμιον¹.

Ἀπὸ τῆ μεριὰ τῶν Τούρκων διοργανώνονταν κάποτε μεγάλες ἐπιχειρήσεις μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ὁθωμανοῦ ναυάρχου (kapudan-para). Συνήθως ὅμως ἀσκοῦσαν τὶς καταδρομὲς ἢ τὴν πειρατεία (ἢ διαφορὰ οὐσιαστικὰ εἶχε καταντήσῃ ἀσήμαντη) ἄτακτες ὁμάδες ποὺ δροῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους. Τὶς ἀποτελοῦσαν οἱ λεβέντες (levend) μὲ ἐπικεφαλῆς διάφορους καπετάνιους (reis)². Διαφωτιστικὴ γιὰ τὴ διοργάνωση τῶν ὁμάδων αὐτῶν κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ ΙΓ' αἰῶνα εἶναι ἡ βιογραφία τοῦ πασίγνωστου Χαῖρεδδίν Βαρβαρόσσα, ἡ ὁποία διηγεῖται μὲ γραφικὲς λεπτομέρειες τὴ σταδιοδρομίαν δύο κουρσάρων, τοῦ Βαρβαρόσσα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐρούτς. Ἡ οἰκογένειά τους ἦταν ἐγκατεστημένη στὴ Μυτιλήνη, τὴν ὁποία ὁ Οὐρούτς ἐγκατέλειπε κάτω ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες συνθήκες. Σὲ μιὰ καταδρομὴ ἐναντίον τῶν ἀπίστων, ὅπου συμμετεῖχε μαζί μὲ τὸν ἄλλο ἀδελφὸ του Ἐλιάς, τὸ πλοῖο τους συγκρούστηκε μὲ μιὰ γαλέρα τῶν Ἰωαννιτῶν. Ὁ Ἐλιάς σκοτώθηκε καὶ ὁ Οὐρούτς μεταφέρθηκε αἰχμάλωτος στὴ Ρόδο. Ἀπελευτερώθηκε χάρις στὸν γιὸ τοῦ Βαγιαζήτ Β' τὸν Κορκούτ, ποὺ βρισκόταν τότε ἐγκατεστημένος στὴν Ἀττάλεια. Ὁ πρίγκιπας ἔστειλε, καθὼς συνήθιζε κάθε χρόνο, πρεσβεῖαν στὴ Ρόδο γιὰ νὰ ἐξαγοραστοῦν σαράντα σκλάβοι Μουσουλμάνοι. Ἡ καθιέρωση μιᾶς ἐτήσιας πρεσβεΐας μὲ τέτοιο σκοπὸ δείχνει πὼς οἱ αἰχμαλωσίαι ἦταν συχνές. Ὅστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Οὐρούτς πῆγε στὴν Ἀττάλεια μὲ σκοπὸ νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Κορκούτ. Ὁ πρίγκιπας τοῦ παραχώρησε ἓνα πλοῖο καὶ ὁ Οὐρούτς ξεκίνησε γιὰ ἐπιδρομὴ ἐναντίον τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία ὅμως ἀπέτυχε. Χωρὶς νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του ξεκίνησε καὶ πάλι καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ ἔφτασε ὡς τὴν Ἀπουλία. Ἡ μεταγενέστερη δράση του, καθὼς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Χαῖρεδδίν, δὲν σχετίζεται πιά μὲ τὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου καὶ συνεπῶς μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ θέμα μας³.

1. Δ ο ὕ κ α ς, σελ. 332, 12-18. Ὁ τότε ἡγεμόνας τῆς Λέσβου ἦταν ὁ Dorino A' Gattilusi. Ἡ συνθήκη ὅμως μπορεῖ νὰ εἶχε συναφθῇ παλιότερα.

2. Ἐνα χωρίο τοῦ Bosio ἐπιτρέπει τὴν εἰκασία πὼς αὐτοὶ παρουσιάζονταν στὸν Σουλτάνο κάθε χρόνο τὴν 1η Μαΐου. Κατὰ τὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 1502 ὁ Bosio γράφει *non ha il Turco chiamato in quest'anno, come è solito suo, i vogatori e remiganti al primo giorno di Maggio*, τόμ. Β', σελ. 555Ε. Γιὰ τοὺς λεβέντες βλ. φερμάνι ἀρ. 6.

3. Ἡ βιογραφία τοῦ Βαρβαρόσσα γράφηκε γύρω στὰ 1545 ἀπὸ τὸν Sinan Çaus γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Λιψία 1927, σελ. 77-78. Βλ. τὴν Γαλλικὴ τῆς μετάφραση, *Fondation de la*

Ἡ παραπάνω ἀπλή διήγηση ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ ποιά ἦταν ἡ στάση τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀπέναντι στοὺς κουρσάρους του.

Πιὸ συγκεκριμένα, συνοψίζουμε τὰ γεγονότα: Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀλωση ὁ Μωάμεθ Β' ἀξίωσε ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες τὴν καταβολὴ ἐτήσιου φόρου. Αὐτοὶ ἀρνήθηκαν¹. Ὑστερ' ἀπὸ αὐτὸ ἡ συνθήκη, ποὺ εἶχε συνάψει μαζί τους τὸ 1451², ἔπαψε νὰ ἰσχύη καὶ ἄρχισε περίοδος ἐχθροπραξιῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἔνταση καὶ ὁ χαρακτήρας παράλλαζαν ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ. Κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Μωάμεθ Β' (1451 - 1481), ὁπότε ἐπικρατοῦσε ζωηρὸ πολεμικὸ πνεῦμα, σχεδὸν κάθε χρόνο Ὀθωμανικοὶ στόλοι μὲ ἀφετηρίαν τὴν Καλλιπόλη ἢ τὰ Παλάτια ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομὰς στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ βασιλεία τοῦ Βαγιαζήτ Β' (1481 - 1512) μπορεῖ νὰ χωριστῇ σὲ δύο περιόδους: Κατὰ τὴν πρώτη, ποὺ φτάνει ὡς τὸ 1491, οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἔχουν σχεδὸν ἐκλείψει. Ὁ σουλτάνος αὐτὸς γενικὰ δὲν ἀγαποῦσε τὸν πόλεμο καὶ ἐπιπλέον ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ διατηρῇ σχέσεις μὲ τοὺς Ἰωαννῖτες ἐξ αἰτίας τοῦ ἀδελφοῦ του Τζέμ, ποὺ εἶχε καταφύγει γιὰ ἓνα διάστημα στὴ Ρόδο. Γι' αὐτὸ συνῆψε μαζί τους συνθήκη εἰρήνης τὸ 1482³, ἡ ὁποία οὐσιαστικὰ ἴσχυσε ὡς τὸ 1491. Τὴ χρονιά αὕτῃ ὅμως τοποθετήθηκε διοικητὴς στὶς Μικρασιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ Αἰγαίου ὁ γιὸς του Κορκούτ⁴. Ὁ πρίγκιπας εὐνόησε τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμο καὶ ὡς τὸ 1512, ποὺ ἔμεινε ἐκεῖ, τὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο ἔζησε μιὰ ἐντονη πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ δράση τῶν κουρσάρων εἶχε φτάσει στὸ κατακόρυφο. Μολονότι θεωρητικὰ ἴσχυε ἡ συνθήκη τοῦ 1482, οἱ ἐπαφές μὲ τὴν Μικρασίαν, ἀκόμα καὶ ἐμπορικὲς, εἶχαν σταματήσει ἐξ αἰτίας τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ποὺ εἶχαν καταντήσῃ πραγματικὲς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις⁵.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κορκούτ ἤθελε νὰ τηρῇ καὶ τὰ προσχήματα. Τὸ 1502 ἔστειλε πρεσβείαν στὴ Ρόδο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλεύθερη ναυσιπλοΐαν ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸ ἐμπόριο. Φαίνεται πὼς ὀρίστηκε μιὰ ζώνη, ὅπου ἀπαγο-

Régence d'Alger. Histoire des Barberousses..., par Sander Rang et Ferdinand Denis, Παρίσι 1837. Ἡ περικοπὴ ποὺ ἐξετάστηκε περιλαμβάνεται στὸν τόμ. Α', σελ. 8-20.

1. Δούκας, σελ. 320,16 - 321,2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 244.

2. Ἡ συνθήκη αὕτῃ εἶχε συναφθῇ τὸ 1451 καὶ ἔχι τὸ 1450 (MM, τόμ. Γ', σελ. 286-287). Τὸ κείμενό της ἔχει τὴ χρονολογία Δεκέμβριος 6959 (1450), Ἰνδικτιῶνα 15, καὶ ἔτος Ἑγίρας 855 (1451). Ἡ 15ῃ Ἰνδικτιῶνα ἀντιστοιχεῖ στὸ 6960 (1451) καὶ συμφωνεῖ μὲ τὸ ἔτος Ἑγίρας. Ἀλλωστε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1450 ὁ Μωάμεθ Β' δὲν εἶχε ἀκόμα δεχθῇ τὸν πατέρα του Μουράτ Β'. Τὰ ἴδια ἀντιφατικὰ χρονολογικὰ στοιχεῖα βρίσκονται καὶ στὸν Bosio, τόμ. Β', σελ. 240E-241B.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 317-320.

4. Γιὰ τὸν Κορκούτ βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ M. T. Gökbilgin στὴν Τουρκικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια τοῦ Ἰσλάμ.

5. Bosio, τόμ. Β', σελ. 527E-528A.

ρεύτηκαν οι έχθροπραξίες, ή όποία έκτεινόταν από την 'Αττάλεια ώς τὰ Παλάτια καί ώς τὸ στενὸ τῆς Χίου¹. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴ θάλασσα ποὺ περιέβαλε τὴν ἐπικράτεια τοῦ Κορκούτ. Ἡ συμφωνία ὅμως αὕτη, καθὼς φαίνεται, δὲν τηρήθηκε καθόλου.

Στὰ χρόνια τοῦ Σελήμ Α' (1512 - 1520) οἱ ἐπιχειρήσεις ἦταν σὲ ὕφεση, ἴσως ἐπειδὴ τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος εἶχε ἀπορροφηθῇ στὸν πόλεμο τῆς Περσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὰ ἔτη 1519 - 1522 ἡ δράση τῶν Τούρκων κουρσάρων γύρω ἀπὸ τὴ Ρόδο ζωηρεύει. Ἐπακολούθησε ἡ κατάληψη τῆς Δωδεκανήσου τὸ 1522. Ἡ συνοπτικὴ ἀπαρίθμηση τῶν γεγονότων ποὺ ἀκολουθεῖ φανερώνει τὴν πυκνότητα τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐναντίον τῆς Δωδεκανήσου, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἔχουμε πλήρη τὴν εἰκόνα. Ἀσφαλῶς ἔχουν γίνεи καὶ ἐπιχειρήσεις ποὺ μένουν ἄγνωστες².

1454 καλοκαίρι : 13 Τουρκικὰ πλοῖα ἀπὸ τὰ Παλάτια καὶ 40 ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη κινήθηκαν ἐναντίον τῆς Κῶ καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν³.

1454 - 1455 χειμῶνας : 30 Τουρκικὰ κάτεργα ἀπὸ τὰ Παλάτια ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ρόδου, ὅπου αἰχμαλώτισαν 40 ψυχές, καὶ τῆς Κῶ⁴.

1455 μετὰ τὴν 1η Ἰουνίου καὶ πρὶν ἀπὸ τὴς 13 Αὐγούστου : 180 πλοῖα ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ναύαρχο Χαμζᾶ προσέβαλαν τὴν Κῶ, ὅπου πολιορκήσαν τὴν «Ραχεῖα» ἐπὶ 22 μέρες⁵.

1455 μεταξὺ Αὐγούστου καὶ Νοεμβρίου : Ἐξι Τουρκικὰ πλοῖα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ναύαρχο Γιουνούς ἔκαναν καταστροφές στὴν Κῶ καὶ πολιορκήσαν τὸ «ἄστυ» ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες⁶.

1. Ἡ πρεσβεία στὸν Bosio, τόμ. Β', σελ. 558C. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἀπόλεμης ζώνης προκύπτει ἀπὸ ἄλλο χωρίο, ὅπου ἀναφέρεται πὼς τὸ 1506 ὁ Μέγας Ματθαίωρ σύστησε στοὺς ὑπηκόους του *di non fare danno da Satalia fin' alla Palatia nè meno nel canale di Scio. Dal che si comprende che la tregua e l'accordo fatto co'l Sultano Corcut tuttavìa durava*: Bosio, τόμ. Β', σελ. 590A-B.

2. Ὁ κατάλογος ἀναφέρει ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν νησιῶν καὶ τῶν κατοίκων τους καὶ ὅχι ἀπλὲς ἐμφανίσεις τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου.

3. Bosio, τόμ. Β', σελ. 246C.

4. Δούκας, σελ. 321, 6-10.

5. Δούκας, σελ. 321, 10-13 καὶ 324, 8-23. Τὰ χρονικὰ ὅρια προκύπτουν ἀπὸ γενουατικὸ ἔγγραφο· βλ. A. Vigna, *Codice Diplomatico delle Colonie Taurioliguri*, Atti della Società Ligure 6 (1859), σελ. 300.

6. Ἡ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Κῶ, γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὸν Κριτόβουλο (FHG, τόμ. Ε', σελ. 108), ἐντάσσεται μέσα σὲ μιὰ εὐρύτερη ἐπιχείρηση τοῦ Γιουνούς, κατὰ τὴν ὁποία μάλιστα ὁ στόλος του καταστράφηκε ἀπὸ τρικυμία. Τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς ἐπιχείρησης προκύπτουν ἀπὸ τὸν Δούκα, σελ. 328, 12 καὶ 334, 9. Ὁ Δούκας, ἂν καὶ κατὰ τὴν σχετικὴ ἀφήγηση συμφωνεῖ σχεδὸν τελείως μὲ τὸν Κριτόβουλο, παραλείπει τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Κῶ.

- 1456 : Πλοῖα ἀπὸ τὰ Παλάτια καὶ τὴν Στρόβιλο κατέστρεψαν τελείως τὴν Νίσυρο καὶ τὴν Κάλυμνο. Στόλος ἀπὸ τὴν Καλλιπολι κατέστρεψε μέρος τῆς Κῶ¹.
- 1457 : 60 πλοῖα ἐπέδραμαν κατὰ τῆς Κῶ, Σύμης, Νισύρου, Ρόδου, Καλύμνου καὶ Λέρου².
- 1460 : Ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Κῶ, Λέρου καὶ Καλύμνου³.
- 1461 Μάρτιος : ἡ Κῶς ἐκκενώθηκε ἐξαιτίας τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου⁴.
- 1462 κατὰ τὸν Ἰανουάριο : Ὑπογράφηκε συνθήκη εἰρήνης γιὰ δύο χρόνια ἀνάμεσα στοὺς Ἰωαννῖτες καὶ τὸν Σουλτάνο⁵.
- 1464 : Οἱ Τοῦρκοι, παρὰ τὴν συνθήκη, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Κῶ καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν, ποὺ ἀνῆκαν στοὺς Ἰωαννῖτες⁶.
- 1467 : Τουρκικὸ πλοῖο ἐπετέθηκε κατὰ τῆς Κῶ⁷.
- 1469 : 30 τουρκικὰ πλοῖα προκάλεσαν ζημίες στὴ Ρόδο⁸.
- 1471 : Οἱ κάτοικοι τῆς Κῶ κατέφυγαν προσωρινὰ στὴ Ρόδο ἐξαιτίας τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου⁹.
- 1477 Αὐγούστος : Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ τὴν Καλλιπολι ἐπετέθηκε κατὰ τῆς Κῶ¹⁰.
- 1479 : Ὁ Τοῦρκος ναύαρχος μὲ 150 πλοῖα ἀπὸ τὴν Καλλιπολι προσπάθησε νὰ καταλάβῃ τὴν Κῶ ἔχοντας προηγουμένως συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Ἑβραίους τοῦ νησιοῦ¹¹.
- 1480 : Ἡ πασίγνωστη μεγάλη ἐπίθεση καὶ πολιορκία τῆς Ρόδου¹².
- 1482 Δεκέμβριος - 1483 Ἰανουάριος : Ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη τοῦ Βαγιαζήτ Β' μὲ τοὺς Ἰωαννῖτες¹³.
- 1494 : Τοῦρκοι πειρατὲς ἐνοχλοῦσαν τοὺς ὑπηκόους τῶν Ἰωαννιτῶν¹⁴.

1. Σ. Λάμπρος, ΝΕ 7 (1910), σελ. 162-163: Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ., σελ. 44-45.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 255C-257E.

3. Bosio, τόμ. Β', σελ. 272A-B.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 274-275.

5. Bosio, τόμ. Β', σελ. 280E.

6. Bosio, τόμ. Β', σελ. 290B.

7. Bosio, τόμ. Β', σελ. 312-313.

8. Bosio, τόμ. Β', σελ. 315D.

9. Bosio, τόμ. Β', σελ. 326C-D.

10. Bosio, τόμ. Β', σελ. 367E-368A.— Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 24.

11. D. Malipiero, *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500*, Archivio Storico Italiano τόμ. 7, μέρος 1 (1843), σελ. 123.

12. Hammer, *Histoire*, τόμ. Γ', σελ. 279-289.

13. MM, τόμ. Γ', σελ. 317-320.

14. Bosio, τόμ. Β', σελ. 514.

- 1495 : Οἱ Ἰωαννῖτες ἔστειλαν πρεσβεία στοὺς Σουλτάνο καὶ τὸν Μπεγλέρμπεη τῆς Ἀνατολῆς καὶ διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς πειρατές ¹.
- 1497 : Παρὰ τὴν εἰρήνη οἱ πειρατικὲς ἐπιδρομὲς ἐξελίχθηκαν οὐσιαστικὰ σὲ πόλεμο ².
- 1501 : Μεγάλος ἀριθμὸς Τούρκων πειρατῶν λυμαινόταν τὶς θάλασσες ³.
- 1502 : Τουρκικὰ πλοῖα καταστρέφουν τὰ νησιὰ τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἡ Λέρου δέχθηκε ἐπίθεση ἀπὸ δεκαοκτὼ πλοῖα, ποὺ εἶχαν ἀποπλεύσει ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη ⁴.
- 1503 μεταξὺ Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου : Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὴ ἐναντὶ τῆς Ρόδου καὶ ἀπήγαγαν αἰχμαλώτους. Ἡ ἐπιχείρηση κατέληξε σὲ ναυμαχία μὲ μεγάλες ἀπώλειες τῶν Τούρκων ⁵.
- 1504 μεταξὺ Μαρτίου καὶ Μαΐου : Ὁ κουρσάρος Camali (προφανῶς Κεμάλ) μὲ ἕξι γαλέρες ἀποβιβάστηκε στὴ Ρόδο καὶ ἔκανε καταστροφές. Κατόπι προσπάθησε νὰ καταλάβῃ τὸ κάστρο τῆς Σύμης. Ἐπετέθηκε ἀκόμα ἐναντὶ τῆς Τήλου καὶ τῆς Νισύρου ⁶.
- 1506 : Ὁ κουρσάρος «Nichi» ἀποβίβασε πεντακόσιους ἄνδρες στὴ νησί τῆς Λέρου καὶ προσπάθησε νὰ τὸ καταλάβῃ μὲ στρατήγημα. Τὸ ἐγκατέλειψε ὕστερα ἀπὸ πολιορκία πέντε ἡμερῶν ⁷.
- 1519 - 1522 : Ἐντονη δράση τῶν κουρσάρων γύρω ἀπὸ τὴ Ρόδο ⁸.

Ὡς ἐδῶ ἐξετάστηκε τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ τοῦ Νοτιοδυτικοῦ θαλασσινοῦ συνόρου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας : Ὅπως ὅλα τὰ σύνορα ποὺ τὴ χωρίζαν ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, τὸ χαρακτηρίζει ἡ διεξαγωγή τοῦ ἱεροῦ πολέμου. Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ, ποὺ ἰσχύει ἐπίσης γιὰ τὰ ἄλλα σύνορα πρὸς τοὺς Χριστιανούς, εἶναι ἡ διαρροὴ μεμονωμένων ἀτόμων ἢ καὶ ομάδων πρὸς τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη κατεύθυνση.

Ὅπως ὅλες οἱ ἀκραῖες περιοχές, ἔτσι καὶ ἡ Δωδεκάνησος δεχόταν φυγάδες ἀπὸ τὴν πέρα μεριά. Ἡ μετανάστευση προσφύγων ἀπὸ τὴ Μικρασία ἄρχισε ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα κι ἀναφέρουμε χαρακτηριστικὰ τὴν ἐγκατάσταση Ἀρμένηδων στὴν Κῶ τὸ 1366 ⁹. Κατὰ τὴν περίοδο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, τὰ

1. Bosio, τόμ. Β', σελ. 522.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 527E-528A.

3. Bosio, τόμ. Β', σελ. 542C.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 558A - 561D.

5. Bosio, τόμ. Β', σελ. 572-573. Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 28.

6. Bosio, τόμ. Β', σελ. 584A-D.

7. Bosio, τόμ. Β', σελ. 587E-588.

8. Bosio, τόμ. Β', σελ. 620-626.

9. Bosio, τόμ. Β', σελ. 105C.

νησιά της φιλοξενοῦσαν μόνιμα ἢ προσωρινὰ Μικρασιάτες ποὺ προτιμοῦσαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ τὴν Λατινικὴ κυριαρχία. *Ἐντιμότητε, φρονημότητε, ἐνδοξότητε καὶ πάσης τιμῆς ἄξιε αὐθέντη Ῥόδου*, ἔγραφαν τὸ 1456 πρὸς τὸν Μεγάλο Μαῖστορα κάτοικοι τῆς Μικρασίας καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ στείλῃ ὁ ἀγιώτατος ὁ πατριάρχης (ἐννοεῖται ὁ πατριάρχης τῆς Βενετίας) τὰ κάτεργά του, νὰ μᾶς σηκώσετε ἀπ' ἐδῶ μὲ τὰς γυναῖκας μας καὶ μὲ τὰ παιδιὰ μας, ὅτι ἔχομεν μεγάλην ἀγανάκτησιν ἀπὸ τὸν Τοῦρκον... νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸν τόπον σας, νὰ ζήσωμεν καὶ νὰ ἀποθάνωμεν ὡς ὑποταχτικοὶ τῆς αὐθεντίας σας ¹. Τὸ πιὸ πρόσφορο καταφύγιο — πρῶτος σταθμὸς πρὶν ἀπὸ τὸ πέρασμα στὴ Δωδεκάνησο — γιὰ τοὺς κυνηγημένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν τὸ Πετρώνιο, τὸ φρούριο ποὺ κρατοῦσαν οἱ Ἰωαννῖτες στὴ Μικρασιατικὴ παραλία. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1465 ἀπεσταλμένος τοῦ Μωάμεθ Β' πρὸς τοὺς Ἰωαννῖτες διαπραγματεύθηκε κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Χριστιανῶν ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῇ ἐκεῖ ². Τὸ 1472 στόλος ἀπὸ 52 πλοῖα, ποὺ ἀνῆκαν στὴν Νεάπολη, τὸν Πάπα καὶ τὴν Βενετία, κατέπλευσαν στὸ Πετρώνιο γιὰ νὰ παραλάβουν πρόσφυγες ³.

Ὑπῆρχε ὥστόσο κι ἀντίθετο ρεῦμα, μὲ μικρότερη πάντως ἔντασι: Μουσουλμάνοι αἰχμάλωτοι ποὺ εἶχαν μεταφερθῇ στὴ Δωδεκάνησο κατάφεραν νὰ δραπετεύσουν στὴ Μικρασία. Στὴ βιογραφία τοῦ Βαρβαρόσσα, κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν ἑνὸς τέτοιου ἐπεισοδίου, ἀναφέρεται ἓνα χωρίο τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας, ἀπέναντι στὴ Ῥόδο, τοῦ ὁποῦ οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ Χριστιανοί, ἔκρυβαν καὶ φυγάδευαν ὅσους Μουσουλμάνους προσέτρεχαν ἐκεῖ. Ὁ συγγραφέας τῆς βιογραφίας μιλά γιὰ τοὺς Χριστιανούς αὐτοὺς μὲ πολὺ καλὰ λόγια ⁴.

Μὲ τίς παραπάνω γραμμὲς προσπάθησα νὰ περιγράψω τίς συνθήκες ζωῆς στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο, ποὺ ἐπηρέαζαν τὴν μοίρα τῆς Πάτμου. Τὸ νησί, ἀνίσχυρο μέσα σ' αὐτὸ τὸ πολεμικὸ κλῆμα, εἶχε, ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τουλάχιστον, νὰ ἀντιμετωπίσῃ κι ἄλλα προβλήματα. Ἀγὼνο ἀπὸ τὴ φύσιν του εἶχε στερηθῇ καὶ τίς περισσότερες ἐξωτερικὲς προσόδους τῆς Μονῆς ἐφόσον τὰ μετόχια της βρίσκονταν σὲ ἐδάφη ποὺ εἶχαν καταληφθῇ εἴτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἴτε ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Οἱ τελευταῖοι Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ποὺ ἐπικύρωσαν στὴν Μονὴ τὴν κατοχὴ τῶν κτημάτων της καὶ τὰ προνόμιά της, ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Β' καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος μὲ χρυσόβουλλα τῶν ἐτῶν 1292, 1326, 1329

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 291.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 297B.

3. Malipiero, *Annali*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 73.

4. *Histoire des Barberousses*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 10.

και 1331¹. Στα χρυσόβουλλα αυτά αναγράφονται κυρίως τὰ κτήματα που κατεῖχε ἡ μονὴ στὴ Μικρασία (Πύργος καὶ Φύγελλα) καὶ στὰ νησιά Κῶ, Λέρο καὶ Λήμνο. Ἀνάμεσα ὅμως στὰ ἔτη 1292 καὶ 1326, ἡ κατάσταση στὴ Μικρασιατικὴ παραλία καὶ στὰ νησιά εἶχε βασικὰ μεταβληθῇ. Αὐτὸ που ἴσχυε στὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰώνα δὲν μπορούσε νὰ ἰσχύσει στὶς ἀρχές τοῦ ΙΔ'. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐξαίρεση τῶν μετοχιῶν στὴ Λήμνο, τὰ ὅσα ἀναγνώριζαν καὶ παραχωροῦσαν στὴ Μονὴ οἱ αὐτοκράτορες κατὰ τὰ ἔτη 1326, 1329 καὶ 1331 ἦταν ἀνεδαφικά καὶ ἐξωπραγματικά. Τὰ μετόχια στὴ Μικρὰ Ἀσία βρίσκονταν στὴν ἐξουσία τῶν ἐμίρηδων τοῦ Μεντεσέ καὶ τοῦ Ἀϊδίν ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ΙΔ' αἰώνα. Ἡ Κῶς καὶ ἡ Λέρος, ἀπὸ τὸ 1314, εἶχαν περάσει ὀριστικά στὴν κατοχὴ τῶν Ἰωαννιτῶν². Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Μονὴ μπορούσε νὰ ἐκμεταλλεύεται τὰ μετόχια τῆς αὐτά.

Ἐνα αὐτοκρατορικὸ πρόσταγμα τοῦ 1340 δικαιολογεῖ τὶς εἰκασίες γιὰ τὶς δυσχέρειες τῶν καιρῶν. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται πῶς ἡ Μονὴ βρίσκεται ἀρτίως εἰς στενοχωρίαν... ἐπειδὴ ἀπώλεσεν ὑπὸ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ καιροῦ τὰ προσόντα αὐτῇ μετόχια καὶ κτήματα γι' αὐτὸ καὶ ὁ αὐτοκράτορας τῆς παραχωρεῖ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Θωμᾶ στὴν Χίο³. Ὅμως, ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1314 καὶ 1340 δὲν σημειώθηκε καμμιά μεταβολή, που μπορούσε νὰ ἐπηρέαση τὴ μοίρα τῆς Πάτμου⁴. Γι' αὐτὸ συμπεραίνουμε πῶς ἡ Μονὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ βρίσκεται εἰς στενοχωρίαν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ ΙΔ' αἰώνα, ὅταν δημιουργήθηκε ἡ νέα κατάσταση στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου μὲ τὴν ἱδρυση τῶν ἐμιράτων τῆς Μικρασίας καὶ τοῦ κράτους τῶν Ἰωαννιτῶν.

Ἵπῃρχε καὶ τὸ μετόχι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Στύλου στὴν Βενετοκρατούμενη Κρήτη. Ἡ Μονὴ εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τῆς πάνω σ' αὐτὸ⁵ καὶ προσπάθησε νὰ τὸ ἀξιοποιήση. Ἀπὸ ἓνα ἔγγραφο τοῦ 1307 μαθαίνουμε πῶς εἶχε ἐγκαταστήσει τότε ἐκεῖ τριάντα ὀκτὼ χωριάτες (villani) ἀπὸ τὴν Πάτμο καὶ ἄλλους τριανταεννιά, που εἶχε ἐξαγοράσει ἀπὸ κουρσάρους⁶. Ὡστόσο ἡ ἐκμετάλλευσή του παρουσίαζε κάποτε δυσκολίες.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 236-238, 248-254.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 43C. Γιὰ τὰ Δωδεκάνησα πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληψή τῶν Ἰωαννιτῶν κατὰ τὰ ἔτη 1302-1310 βλ. A. T. Luttrell, *Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century*, Papers of the British School at Rome 26 (νέα σειρὰ 13) (1958), σελ. 196-197 καὶ 202.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 259. Γιὰ τὴ χρονολογία βλ. Dölger, *Regesten*, ἀρ. 2845.

4. Ἡ πολεμικὴ δραστηριότητα κατὰ θάλασσαν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' περιορίστηκε στὴν περιοχὴ Χίου-Φώκαιας καὶ δὲν ἐπηρέασε τὴν Δωδεκάνησο. Ἐπίσης δὲν ἐπηρέασε τὴν Δωδεκάνησο ἡ συμμαχία τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1332. Βλ. Lemerle, *Aydin*, σελ. 65-68 καὶ 90-101.

5. MM, τόμ. Γ', σελ. 220-222, 238, 387-390.

6. MM, τόμ. Γ', σελ. 390. Πρβλ. καὶ σελ. 221.

Μία απόφαση τῆς Βενετικῆς Γερουσίας μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὸ 1385 ἡ διοίκηση τῶν Χανιῶν ἀπαγόρευσε τὴν ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ, ποὺ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παίρνη κάθε χρόνο ἡ Μονὴ ἀπὸ τὸ παραπάνω μετόχι¹.

Ὑπάρχει ὅμως κι ἓνα ἄλλο σημεῖο στὸ ἔγγραφο τοῦ 1307 ποὺ ἀξίζει νὰ ὑπογραμμιστῇ: Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση παροίκων στὸ μετόχι τοῦ Στύλου, μαθαίνουμε πὼς ἡ πίεση ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ παραλία ἦταν ἤδη ἔντονη. Ἀναφέρεται πὼς ἡ Μονὴ ἀποφάσισε νὰ στείλῃ τοὺς τριανταοκτὼ χωριάτες ἀπὸ τὴν Πάτμο στὴν Κρήτη, ἐπειδὴ φοβόταν τὶς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς δὲν σώθηκαν εἰδήσεις, ποὺ νὰ φωτίζουν περισσότερο τὴν κατάσταση κατὰ τὴν τελευταία Βυζαντινὴ περίοδο.

Τὴν πρώτη εἰδηση μετὰ τὴν Ἀλωση τὴ φέρνει τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς, ἓνα φερμάνι ποὺ ἔχει ἐκδοθῇ ἀνάμεσα στὶς 25 Αὐγούστου καὶ 3 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1454. Ὁ Μωάμεθ Β΄ διατάσσει μ' αὐτὸ τὸν Matyos, ποὺ κρατᾷ τὸν φόρο τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὴν 1η Αὐγούστου 1453, νὰ παραδώσῃ ἀμέσως σαράντα φλουριά στὸν δοῦλο τοῦ Σουλτάνου Ἀλῆ². Ἐφόσον τὸ φερμάνι ἔχει ἐκδοθῇ τέλη Αὐγούστου 1454 καὶ ἀναφέρεται ἡ πρώτη Αὐγούστου τοῦ περασμένου ἔτους ὡς ἑναρξὴ τῆς φορολογικῆς περιόδου, πρόκειται προφανῶς γιὰ ἐτήσιο φόρο, ποὺ πλήρωνε ἡ Πάτμος στοὺς Ὁθωμανοὺς. Δὲν μπορεῖ διόλου νὰ καθοριστῇ πότε ἄρχισε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ πληρώνεται ὁ φόρος αὐτός. Ἡ μνεία ὅμως τῆς πρώτης Αὐγούστου ἔχει τὴν σημασία της ἐπειδὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλα γεγονότα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ μερικὰ συμπεράσματα.

Εἶναι γνωστὸ πὼς μετὰ τὴν Ἀλωση τῆς Πόλης, κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1453, ὁ Μωάμεθ Β΄ δέχτηκε στὴν Ἀδριανούπολη διάφορες πρεσβεῖες, οἱ ὁποῖες τὸν συγχαρήκανε γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ δήλωσαν ὑποτέλεια. Σχετικὲς εἰδήσεις ὑπάρχουν στὶς ἱστορίες τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Κριτόβουλου. Ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο εἶχαν συμμετάσχει προσωπικὰ στὰ γεγονότα οἱ εἰδήσεις τοὺς ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία.

Ὁ Δούκας λέει πὼς εἶχαν παρουσιασθῇ στὸν Σουλτάνο πρέσβεις ἀπὸ τὴ Σερβία, ἀπὸ τοὺς δεσπότες τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Μυτιλήνη, τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ὅσους κατοικοῦσαν στὴν Ποντικὴ θάλασσα³. Ὁ Κριτόβουλος ἀναφέρει πρεσβεῖες ἀπὸ τὴν Σερβία, τὴν Πελοπόννησο, τὴ Χίο, τὴ Μυτιλήνη καὶ ἐπὶ πλεον ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἀπὸ τὰ νησιὰ Ἰμβρο, Λήμνο καὶ Θάσο. Τὴν πρεσβεῖα μάλιστα τῶν τριῶν τελευταίων νησιῶν τὴν

1. H. Noiret, *Documents pour servir à l'histoire de la Crète sous la domination Vénitienne*, Παρίσι 1892, σελ. 2-3. Πρβλ. Thiriet, *Regestes*, τόμ. Α', σελ. 170.

2. Βλ. τὸ φερμάνι ἀρ. 1.

3. Δούκας, σελ. 314, 3 - 20.

είχε στείλει ο ίδιος ¹. Και οι δύο ιστορικοί πληροφοροῦν πῶς στὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων συζητήθηκαν καὶ οἱ φόροι ποὺ πλήρωναν στὸν Μωάμεθ Β' οἱ ὑποτελεῖς του. Ἀπὸ τὴν διήγηση τοῦ Δούκα, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ διεξοδική, προκύπτει πῶς ἡ προθεσμία γιὰ τὴν καταβολὴ τῶν φόρων ἔληγε τὴν πρώτη Αὐγούστου, ποὺ ἀποτελοῦσε καὶ τὴν ἐναρξὴ τοῦ φορολογικοῦ ἔτους, τουλάχιστον γιὰ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἤδη φόρου ὑποτελεῖς. Συγκεκριμένα, γιὰ τὸν δεσπότη τῆς Σερβίας ἡ ἡμερομηνία αὕτῃ πιθανότατα εἶχε καθοριστῇ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1453. Ὁ Δούκας ἀναφέρει ὅτι τὸν Αὐγουστο τοῦ 1453 ἔφθασαν στὴν Ἀδριανούπολη ἀπεσταλμένοι τοῦ Δεσπότη, ποὺ ἔφερναν τὰ κεχρεωστημένα τέλη. Ἀλλοῦ, μιλώντας γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του, ἀναφέρει πῶς τὴν πρώτη τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1455 εἶχε πάει στὴν Ἀδριανούπολη γιὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς κατ' ἔτος διδομένους φόρους... διὰ τὴν νῆσον Λέσβον... καὶ διὰ τὴν νῆσον Λήμνον. Καί, παρακάτω, πῶς ξαναπῆγε στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο, 1456, πάλι τὸν Αὐγουστο φέρων τὸ κατ' ἔτος διδόμενον τέλος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λέσβου ².

Συνεπῶς ἡ προθεσμία γιὰ τὴν καταβολὴ τοῦ φόρου τῆς Πάτμου, ποὺ ἀναφέρεται στὸ φερμάνι, φαίνεται πῶς δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἐπιτρέπει τὴν ἐξῆς εἰκασία: Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1453 ἀνάμεσα στοὺς διάφορους ἀπεσταλμένους, ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὸν Μωάμεθ Β' στὴν Ἀδριανούπολη, θὰ ἦταν καὶ μία ἀντιπροσωπεῖα ἀπὸ τὴν Πάτμο. Θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθῇ πῶς οἱ ἄλλες πρεσβεῖες εἶχαν σταλῇ ἀπὸ ἡγεμόνες κρατῶν ἐνῶ ἡ Πάτμος δὲν ἀποτελοῦσε κράτος. Ὅμως ἡ ἀπουσία ἐξουσίας στὸ νησί θὰ εἶχε ἀναγκαστικὰ καταστήσει τὴ Μονὴ ἀρχή, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπεῖα στὸν Σουλτάνο. Τὸ πιθανότερο εἶναι πῶς τὸ νησί ἦταν ἀπὸ παλιότερα φόρου ὑποτελὲς στοὺς Ὀθωμανοὺς. Τότε ὅμως θὰ ἐξετάσθηκε καὶ πάλι τὸ ζήτημα τοῦ φόρου, ποὺ θὰ ὀρίστηκε γιὰ μιὰ ἐτήσια περίοδο ἀπὸ Αὐγουστο σὲ Αὐγουστο, ἀκριβῶς ὅπως συνέβαινε μὲ τοὺς Σέρβους, τὴν Λέσβο καὶ τὴν Λήμνο.

Σχετικὰ μὲ τὰ ποσὰ τῶν φόρων εἶναι γνωστοὶ μερικοὶ ἀριθμοί. Τὸ 1453 ὀρίστηκε ἡ Σερβία νὰ πληρώνῃ 12.000 χρυσὰ νομίσματα τὸν χρόνο, οἱ δεσπότες τῆς Πελοποννήσου 10.000, ἡ Χίος 6.000 καὶ ἡ Μυτιλήνη 3.000 ³. Τὸ ἴδιο ἔτος ὁ σουλτάνος ζήτησε ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες 2.000 δουκάτα τὸν χρόνο ⁴. Τὸ 1454 ἐγίνε φόρου ὑποτελὲς ἡ πόλη τοῦ Καφᾶ καὶ ὁ ἐτήσιος φόρος της ὀρίστηκε 2.000 δουκάτα ⁵. Εἶναι ἀκόμα γνωστὸ πῶς τὸ 1455 ἡ Λήμνος

1. Κριτόβουλος, *FHG*, τόμ. Ε', σελ. 102 - 103.

2. Δούκας, σελ. 314, 21 - 22, 328, 11 - 14, 337, 17 - 19.

3. Δούκας, σελ. 314, 13 - 18. Ὁ Δούκας ὅταν γράφει ἀπλῶς νομίσματα ἔννοεῖ χρυσὰ νομίσματα. Πρβλ. σελ. 328, 20.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 344B.

5. Vigna, *Codice Diplomatico*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 106.

πλήρωνε 2.325 νομίσματα τὸν χρόνο καὶ ἡ Ἱμβρος 1.200. Τὸ ἴδιο ἔτος αὐξήθηκε ὁ φόρος τῆς Μυτιλήνης σὲ 4.000 νομίσματα ¹.

Ἄν συγκρίνουμε τὰ 40 φλουριά ποὺ πλήρωνε ἡ Πάτμος στὸν Σουλτάνο μὲ τὸν φόρο τῶν ἄλλων νησιῶν διαπιστώνουμε πὼς τὸ ποσὸ εἶναι ὑπερβολικὰ χαμηλὸ, προφανῶς ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι πῆραν ὑπόψη πόσο φτωχὴ κι ἄγονη ἦταν. Ἀλλωστε στὸν καθορισμὸ τοῦ φόρου θὰ συντέλεσε κι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Δὲν εἶναι γνωστὸ πόσοι ἦταν οἱ κάτοικοί του τὸ 1454. Ὑπάρχουν λίγο μεταγενέστερες πληροφορίες ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσουμε γνώμη, μιὰ καί, καθὼς θὰ φανῇ, στὸ μεταξὺ δὲν σημειώθηκαν μεταβολές ὥστε νὰ αὐξηθῇ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ ὁ πληθυσμός. Εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ 1461 ὑπῆρχαν στὴ Μονὴ ἐξήντα μοναχοί ². Ἐνα ἰταλικὸ κείμενο, γραμμένο πιθανότατα λίγο μετὰ τὸ 1470, ποὺ δίνει παρεμπιπτόντως τὸν πληθυσμὸ μερικῶν ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἀναφέρει πὼς ἡ Πάτμος καὶ ἡ Κάλυμνος, καὶ οἱ δυὸ μαζί, εἶχαν τετρακόσιους κατοίκους ³. Στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ἡ κατάσταση δὲν ἄλλαξε. Σὲ μιὰ ἀπανταχούσα ποὺ ἀπέλυσε ὁ πάπας Λέων Ι' τὸ 1513 ἀναφέρεται πὼς ἡ Πάτμος εἶχε τότε 130 κατοίκους ⁴.

Τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς πρέπει νὰ συνδυάσουμε καὶ μὲ τὴν ἀκόλουθη παρατήρηση: Τὰ παραπάνω ποσὰ φόρων πληρώνονταν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες - κυριάρχους τῶν μερῶν ποὺ ἀπαριθμήσαμε, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν κρατίδια. Στὴν περίπτωση τῆς Πάτμου κύριος τοῦ νησιοῦ ἦταν ἡ Μονὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Συνεπῶς ἡ Πάτμος δὲν μποροῦσε νὰ θεωρηθῇ κρατίδιο ὅπως τὰ ἄλλα. Ἄν καὶ στὸ ἔγγραφο δὲν γίνεται ἡ παραμικρὴ μνεία τῆς Μονῆς κι ἀναφέρεται ρητὰ πὼς ἡ φορολογούμενη μονάδα ἦταν τὸ χωριὸ (köy) τῆς Πάτμου, ὡστόσο ἐπιτρέπεται νὰ υποθέσουμε πὼς δὲν εἶχε ἐπέλθει στὸ μεταξὺ καμμιά ἀλλαγὴ στὰ ἐσωτερικὰ τοῦ νησιοῦ καὶ πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀνήκῃ στὴ Μονή. Γι' αὐτὸ καὶ συμπεραίνουμε πὼς ὁ Matyos, ποὺ, σύμφωνα μὲ τὸ φερμάνι, κρατοῦσε τὸν φόρο τῆς Πάτμου, εἶναι ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ματθαῖος γνωστὸς ἀπὸ μιὰ σημείωσή του τοῦ ἔτους 1460 ⁵. Σ' ἓνα καθεστῶς ὅπως τῆς Πάτμου ἦταν φυσικὸ ὁ Σουλτάνος νὰ ἀπευθύνεται στὸν ἡγούμενο ἐπειδὴ τὸν θεωροῦσε ὑπεύθυνο γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ νησιοῦ ⁶. Ὅπως δὲ-

1. Δούκας, σελ. 328, 14 - 20 καὶ 330, 20 - 22.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393.

3. Giacomo Rizzardo, *La presa di Negroponte fatta dai Turchi ai Veneziani nel 1470*, Βενετία 1844, σελ. 24 - 25.

4. MM, τόμ. Γ', σελ. 399.

5. Σακελλίωv, Πατμ. Βιβλ., σελ. 53 καὶ ὑποσημ. 1.

6. Στὴ λατινικὴ μετάφραση μιᾶς ζητείας τοῦ ἔτους 1502 ἀναφέρεται πὼς ὁ ἐτήσιος φόρος τῆς Πάτμου ἦταν 500 δουκάτα. Τὸ ἴδιο ποσὸ ἀναφέρεται καὶ σὲ ἓνα ἄλλο λατινικὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1513 (MM, τόμ. Γ', σελ. 395 καὶ 398). Δὲν εἶναι βέβαιο πὼς τὸ ποσὸ αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Μεταγενέστερα φερμάνια πιστοποιοῦν πὼς

ποτε πάντως, τὸ φερμάνι ποὺ ἐξετάσαμε, ἐξαιτίας τοῦ φόρου ποὺ ἀναφέρει, μαρτυρεῖ πὼς ἡ Τουρκοκρατία γιὰ τὴν Πάτμο ἀρχισε τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1453.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ὁθωμανικοῦ ζυγοῦ δὲν ἔγινε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ μορφή τῆς Ὁθωμανικῆς κυριαρχίας δὲν ἦταν ἐνιαία στὶς διάφορες περιοχὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Βαλκανίων. Ἀντιθέτως ὑπῆρχε μεγάλη ποικιλία στὶς σχέσεις τῶν ὑποδούλων καὶ τῶν κυριάρχων. Εἰδικὰ ἡ Πάτμος στὶς σχέσεις της μὲ τὸν κατακτητὴ παρουσιάζει ἓνα ἰδιότυπο σχῆμα, ποὺ ὀφείλεται στὴν γεωγραφικὴ της θέση καὶ στὴ Μονὴ τοῦ Θεολόγου. Τὸ νησί, ἀπὸ τὸ 1456 τουλάχιστον, ἀνῆκε διοικητικὰ στὸ σαντζάκι τοῦ Μεντεσέ: Ἐνα φερμάνι αὐτοῦ τοῦ ἔτους, ποὺ διατάσσει ἀνακρίσεις στὴν Πάτμο, ἀναθέτει τὸ ἔργο στὸν Σινὰν μπέη, τὸν σαντζάκ μπέη τοῦ Μεντεσέ, καὶ στὸν καδῆ τῶν Παλατίων, τῆς πρωτεύουσας τοῦ Μεντεσέ. Στὰ μεταγενέστερα φερμάνια, τοῦ 1503 καὶ τοῦ 1522, ἀναφέρεται ρητὰ πὼς τὸ νησί ἀνῆκε στὸ καδηλίκι τῶν Παλατίων¹. Ἐξάλλου ἀπὸ τὰ φερμάνια προκύπτει καθαρὰ πὼς οἱ σουλτάνοι θεωροῦσαν τὴν Πάτμο τμῆμα τῆς ἐπικράτειάς τους καὶ τοὺς κατοίκους της ὑπηκόους τους (zimmi, harar gūzarları).

Οἱ Ὁθωμανοί, ἀσφαλῶς χάρη στὴ Μονή, εὐνόησαν τὸ νησί. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιεικὴ φορολογία ποὺ τοῦ ἐπέβαλαν, οἱ σουλτάνοι εἰσάκουσαν διάφορα αἰτήματα τῶν ἡγουμένων, παραχώρησαν προνόμια καὶ ἀντιτάχθηκαν στὴν καταπάτηση τῶν προνομίων αὐτῶν. Ὁ Μωάμεθ Β' μ' ἓνα διάταγμα του, χαμένο σήμερα, ὅριζε νὰ μὴν εἰσπράττεται φόρος γιὰ τὰ τρόφιμα ποὺ ἀγόραζε ἡ Μονή. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1496, ὅταν τὸ παραπάνω διάταγμα εἶχε ἀτονήσει καὶ ὁ ἐφοριακὸς ὑπάλληλος ἀπαιτοῦσε τὸν σχετικὸ φόρο, ὁ τότε ἡγούμενος Γρηγόριος κατέφυγε στὸν Βαγιαζήτ Β' καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκδοση ἐνὸς φερμανιοῦ πρὸς τὸν καδῆ τῶν Παλατίων, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνανεωνόταν τὸ προνόμιο τοῦ μοναστηριοῦ². Ὁ Βαγιαζήτ Β' παραχώρησε στοὺς ἡγουμένους τῆς Μονῆς τὸ δικαίωμα νὰ ἀγοράζουν κάθε χρόνο εἴκοσι μόδια σιτάρι ἀπὸ τὰ Παλάτια. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1499 ὁ γιὸς του Ἀλεμσάχ δέχθηκε

κατὰ τὰ ἔτη 1557 καὶ 1564 ἡ Πάτμος πλήρωνε 220 φλουριά. Μελλοντικὲς ἐρευνες ἐνδέχεται νὰ φωτίσουν περισσότερο τὸ ζήτημα. Δυστυχῶς ἡ Πάτμος δὲν ἀναφέρεται στὴν πρόσφατη φορολογικὴ μελέτη τοῦ Ö. Barkan, 894 (1488-1489) *yılı cizyesinin tahsilatına ait muhasebe bilançoları*, Belgeler, τόμ. 1, ἀρ. 1 (1964). Ὑπενθυμίζω ὅτι τὸ 1499 ὁ φόρος (cizye) τῆς Πάτμου πληρωνόταν κατ' ἀποκοπὴν (maktu). Βλ. φερμάνι ἀρ. 5.

1. Βλ. φερμάνια ἀρ. 6 καὶ 11.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 3. Στὸ φερμάνι δὲν ἀναφέρεται ρητὰ πὼς ὁ Γρηγόριος ἦταν ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Συστήθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου λέγοντας. «Εἶμαι παπᾶς (papaz) στὴν ἐκκλησία ποὺ ὀνομάζεται Πάτμος». Συμπεραίνουμε πάντως πὼς ἦταν ἡγούμενος, γιὰτὶ συνήθως οἱ ἡγούμενοι παρουσιάζονταν γιὰ νὰ διεκδικήσουν τὰ προνόμια τῆς Μονῆς.

τὸν ἡγούμενο μητροπολίτη Μεθόδιο καὶ μετὰ ἀπὸ αἴτησίν του ἐπιβεβαίωσε τὸ παραπάνω δικαίωμα μὲ εἰδικὸ φερμάνι¹. Ἐξ ἄλλου ὁ Βαγιαζήτ Β' ἔδωσε δικαίωμα στοὺς Πατριῶτες νὰ ἀγοράζουν σιτηρὰ καὶ ὄσπρια ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τοῦ Αἰγαίου. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἀργότερα ἀνανεώθηκε ἀπὸ τὸν Σελῆμ Α' καὶ τὸν Σουλεϊμάν τὸν Μεγαλοπρεπή. Τὰ σχετικὰ φερμάνια τῶν Βαγιαζήτ Β' καὶ Σελῆμ Α' δὲν σώζονται. Σώζεται ὅμως τὸ φερμάνι τοῦ Σουλεϊμάν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μαθαίνουμε τὴν ὑπαρξὴ τῶν δύο προγενεστέρων². Δυστυχῶς ἡ ἀσάφεια στὴν ἐκφρασὴ του δὲν ἐπιτρέπει νὰ καθοριστῇ ἂν τὸ δικαίωμα ἦταν μόνο γιὰ τὴ Μονὴ ἢ γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ γενικά. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1507 οἱ Πατριῶτες (καὶ στὴν περίπτωσή αὐτὴ δὲν καθορίζεται ἂν πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ ἢ τοὺς κατοίκους γενικά) διαμαρτυρήθηκαν στὸν Βαγιαζήτ Β', στὴν Ἀδριανούπολη, γιὰ τὴν βαρεῖα φορολογία, ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ ὑπάλληλοι στὶς σκάλες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων, ἐπειδὴ ξεπερνοῦσε *ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἔθιμο καὶ νόμος*. Ὁ Σουλτάνος διέταξε ἀνακρίσεις³.

Ὅμως ἄλλοι παράγοντες ἐκμηδένιζαν πολλὰς φορὲς τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν εὐνοια τῶν σουλτάνων.

Ἡ ζωὴ στὴν Πάτμο φαίνεται πὼς ἦταν ἐξαιρετικὰ σκληρὴ. Ξέρουμε τουλάχιστον πὼς γύρω στὸ ἔτος 1500 οἱ συνθῆκες ἦταν τόσο ἀφόρητες ὥστε ἔγινε σκέψη νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὁλότελα τὸ νησί, ὅπως εἶχε συμβῇ στὶς μέρες τοῦ ἱδρυτῆ καὶ πρώτου ἡγουμένου τῆς Μονῆς ὀσίου Χριστοδούλου. Ἡ Μονὴ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ σὲ ζητεία καθὼς δείχνουν τρία ἔγγραφα. Τὰ δύο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τῶν ἐτῶν 1502 καὶ 1507⁴. Τὸ τρίτο παραδίδεται ἀχρονολόγητο. Θὰ πρέπει πάντως νὰ εἶναι λίγο προγενέστερο, γραμμένο γύρω στὸ 1499⁵. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπανταχούσα, ὅπου περιγράφεται εὐγλωττα ἡ ζοφερὴ κατάστασις: *βίαι τοῦ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἔθνους, οὗτινος ἐκχυθέντος καὶ γῆς σχεδὸν ἀπάσης καὶ θαλάσσης ἐπιλαβομένου καὶ μηδένα τόπον τῆς αὐτοῦ ληί-*

1. Τὸ φερμάνι τοῦ Βαγιαζήτ Β' δὲν σώζεται. Ἀναφέρεται ὅμως στὸ φερμάνι τοῦ Ἀλεμσάχ. Βλ. φερμάνι ἀρ. 5.

2. Βλ. φερμάνια ἀρ. 9 καὶ 10.

3. Βλ. φερμάνι ἀρ. 7.

4. MM, τόμ. Γ', σελ. 394 - 396.

5. Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς, NE 7 (1910), σελ. 45 - 47. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ τῆς ζητείας μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τὸ φερμάνι ἀρ. 5 τοῦ ἔτους 1499. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται κάποιος μητροπολίτης Μεθόδιος, ὁ ὁποῖος παρουσιάστηκε ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Ὁ ἡγούμενος ποὺ ὑπογράφει τὴν ζητεία λέγεται ἐπίσης Μεθόδιος καὶ τιτλοφορεῖται συνάμα μητροπολίτης Σμύρνης. Εἶναι κάπως ἀπίθανο νὰ ὑπάρχουν δύο ἡγούμενοι Μεθόδιοι ποὺ νὰ εἶναι καὶ μητροπολίτες. Ἔτσι τὸ τουρκικὸ ἔγγραφο λύνει, νομίζω, τὸ πρόβλημα αὐτοῦ τοῦ μητροπολίτη Σμύρνης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν γραφῇ διάφορα. Ἡ ἡγουμένη τοῦ Μεθοδίου θὰ ἦταν σύντομη. Τὸ 1497 ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς ὀνομάζεται Θεόδουλος καὶ τὸ 1502 Γρηγόριος (MM, τόμ. Γ', σελ. 260 καὶ 394).

σεως ἀπείρατον καταλελοιπότης, ἀλλὰ πάντα καταδουλοῦντος καὶ διαφθείροντος, συνέβη καὶ τὰ ἐνταυθοῖ σεμνεῖα ἐσχάτως περιπεσεῖν συγχύσεσιν· καὶ γὰρ ἐς τοσοῦτον ἤλθον ἀπορίας ὑπὸ τε στενοχωρίας ἀρπαγῆς τε καὶ αἰχμαλωσίας, ὥστε καὶ τὰς οἰκήσεις αὐτάς, ἐν αἷς ἡ θεία πολιτεύεται πολιτεία, ᾤθησαν καταλιπεῖν ἐρήμους... Ἀλλ' ἐπεὶ τούτων οὕτω διακειμένων, αἰεὶ τὰ χεῖρω προῖβαινε καὶ πανταχόθεν μᾶλλον τῷ καθ' ἡμᾶς χώρῳ μυρία περιειστήκει κακά, γεγόναμεν ὑποτελεῖς φόρου ἀναγκασθέντες τὰ μάλιστα τοῖς βαρβάροις. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἄνεσιν εὕρομεν.

Ἡ περιγραφή αὐτή, γραμμένη ἀπὸ τὸν ἡγούμενο Μεθόδιο, πού ἐκλιπαρεῖ βοήθεια γιὰ τὴν Μονή, ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Καθὼς εἶδαμε παραπάνω, κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ ΙΕ' αἰῶνα ἡ δράση τῶν Τούρκων πειρατῶν στὴν περιοχή τῆς Δωδεκανήσου εἶχε ἐνταθῇ στὸ ἔπακρο. Αὐτὸ βέβαια θὰ εἶχε ἀντίκτυπο στὴν Πάτμο. Οἱ πειρατικὲς ἐπιχειρήσεις, πού ἐμπόδιζαν τὶς ἐπαφές μὲ τὴν Μικρασία, θὰ εἶχαν βαρεῖες συνέπειες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ νησιοῦ. Ἐπιπλέον, συχνὰ οἱ κάτοικοι τοῦ πέφταν θύματα τῶν πειρατῶν. Ὁ Μεθόδιος στὴν παραπάνω ἀπανταχούσα τοῦ παραπονιέται πικρὰ γιὰ τοὺς Πατμιῶτες, πού σέρνονται αἰχμάλωτοι στὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική¹.

Ὡστόσο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Πάτμος ἀνῆκε στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία θὰ ἀποτελοῦσε κάποια ἀνακούφιση στὴν καταπίεσή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους πειρατές. Οἱ Πατμιῶτες μπορούσαν τουλάχιστον νὰ ζητοῦν τὴν προστασία τοῦ σουλτάνου. Τὰ λίγα ἐγγράφα πού σώζονται φωτίζουν ὡς ἓνα σημεῖο τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς τους. Στὸ πρῶτο, ἓνα φερμάνι τοῦ Βαγιαζήτ Β' τοῦ Αὐγούστου 1503, ἀναφέρεται πρεσβεία ἀπὸ τὴ Μονή στὴν αὐλὴ τοῦ Σουλτάνου γιὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀπελευθέρωση τριῶν ἀνθρώπων, πού ἄρπαξαν ἀπὸ τὴν Πάτμο Τούρκοι πειρατές καὶ τοὺς πούλησαν σκλάβους στὰ Παλάτια. Τὸ φερμάνι διατάσσει τὸν καδῆ αὐτῆς τῆς πόλης νὰ τοὺς βρῇ καὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ².

Στὸ δεύτερο, τοῦ Νοεμβρίου 1511, βλέπουμε πῶς κάποιος καλόγερος ἀπὸ τὴν Πάτμο παρουσιάστηκε στὴν αὐλὴ τοῦ πρίγκιπα Κορκούτ, πού ἦταν τότε ἐγκατεστημένος στὴ Μαγνησία. Σκοπὸς του ἦταν νὰ καταγγεῖλῃ πῶς ἔξι Πατμιῶτες, ἐνῶ θαλασσοπορεύονταν, αἰχμαλωτίστηκαν ἀπὸ τὸν καπετάνιο (reis) Χαμζᾶ. Ἡ προσφυγὴ στὸν Κορκούτ ταιριάζει μὲ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, ἀπὸ τὰ ὅποια προκύπτει πῶς ὁ πρίγκιπας αὐτὸς προστάτευε τοὺς Τούρκους κουρσάρους. Μὲ τὸ φερμάνι πού ἐβγαλε ὁ Κορκούτ, ἀνέθεσε σ' ἓναν ἄλλο καπετάνιο (reis) — προστατευόμενό του, ὑποθέτουμε, — τὸν Χα-

1. Λάμπος, ΝΕ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 46, 30 - 32. Μολονότι τὸ χωρίο νοσεῖ, τὸ νόημα του εἶναι φανερό.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 6.

τζή-Ίλιάς, να συλλάβη τὸν Χαμζᾶ καὶ τὴν ὁμάδα του καὶ ἐπὶ πλέον τὸν διέταξε νὰ περιφρουρῇ τοὺς ὑπηκόους τοῦ νησιοῦ Πάτμος, ποὺ πληρώνουν χαράτσι, ἀπὸ τὶς ὁμάδες τῶν πειρατῶν¹. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1522, οἱ Πατμιῶτες ἀναγκάστηκαν καὶ πάλι νὰ καταφύγουν στὸν σουλτάνο. Ἡ ἐποχὴ αὕτη, καθὼς φαίνεται, ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Ἐξαιτίας τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου θὰ ἐπικρατοῦσε σύγχυση στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου, καὶ μερικοὶ Τοῦρκοι βρῆκαν εὐκαιρία νὰ ἀδικήσουν μὲ διάφορες προφάσεις τὸ νησί. Ὁ σουλτάνος πάντως ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς Ρόδου διέταξε νὰ ἐπιβληθῇ ἡ τάξη ἀμέσως².

Παράλληλα στὴν Ὀθωμανικὴ κυριαρχία οἱ Καθολικὲς δυνάμεις φρόντιζαν νὰ προστατεύουν τὴν Τουρκοκρατούμενη Πάτμο, καθὼς δείχνουν διάφορα ἔγγραφα λατινικά³. Τὸ 1457 ὁ πατριάρχης τῆς Βενετίας Λουδοβίκος Scarampa, ἀπέλυσε ἀπανταχούσα μὲ τὴν ὁποία διέτασσε νὰ μὴν βλάβη κανεὶς τὴν Πάτμο καὶ τοὺς κατοίκους της καὶ ἀπειλοῦσε μὲ ἀφορισμὸ ὅσους τυχὸν δὲν θὰ ὑπάκουαν. Ὁ Scarampa ἦταν τότε ἐπικεφαλῆς τοῦ στόλου τῶν Σταυροφόρων, ποὺ μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ' εἶχε σταλῆ ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μὲ τὴν ἀπανταχούσα του ἀπέβλεπε στὸ νὰ προφυλάξῃ τὴν Πάτμο ἀπὸ ἐνδεχόμενες βιαιοπραγίες τῶν ἀνδρῶν του⁴.

Τὸ 1461 ὁ πάπας Πίος Β' ἔστειλε ἐπιστολὴ στοὺς ἀρχιεπισκόπους Κρήτης καὶ Κολοσσῶν (ὁ τελευταῖος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶχε τὴν ἔδρα του στὴ Ρόδο) μὲ τὴν ὁποία ἔκανε ἐκκλήση γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἡ Μονὴ καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἀπὸ ἐπιθέσεις καὶ συνιστοῦσε νὰ εἶναι ἀφορισμένοι ὅσοι τυχὸν εἶχαν βλάβει τὸ νησί, ὥσπου νὰ ἐπανορθώσουν τὸ κακὸ ποὺ εἶχαν κάνει. Ὁ Πάπας ἀπευθυνόταν στοὺς ἀρχιεπισκόπους τῶν δύο γειτονικῶν πρὸς τὴν Πάτμο Λατινικῶν δυνάμεων, τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κρήτης, ὥστε ἀπὸ αἵτηση, ποὺ τοῦ εἶχε ὑποβάλει ἡ Μονή, ἡ ὁποία, ὑποθέτουμε, θὰ εἶχε λόγους γιὰ νὰ προβῇ σὲ μιὰ τέτοια ἐνέργεια⁵. Ὑπάρχουν καὶ δύο σιγίλλια τῶν ἐτῶν 1508 καὶ 1514, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ Μεγάλοι Μαῖστορες, Emeri d'Amboise καὶ Fabritio de Caretto, διατάσσουν τοὺς ὑπηκόους καὶ ὑποτελεῖς τους (subditi e vassalli) νὰ μὴ παρενοχλήσουν ἢ βλάβουν τοὺς κατοίκους τῆς Πάτμου ἀλλὰ νὰ τοὺς θεωροῦν σὰν ὑποτελεῖς (vassalli) τῆς Ρόδου. Οἱ παραβάτες πρόκειται νὰ θεωρηθοῦν ἐπαναστάτες καὶ νὰ τιμωρηθοῦν⁶. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ δείχνουν

1. Βλ. φερμάνι ἀρ. 8.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 11.

3. Στὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀναφέρεται σύντομα ὁ G. Hofmann στὴ μελέτη του *Patmos und Rom*, *Orientalia Christiana*, τόμ. 11, ἀρ. 41 (1928), σελ. 48 - 50.

4. MM, τόμ. 5', σελ. 391.

5. MM, τόμ. 5', σελ. 393 - 394.

6. MM, τόμ. 5', σελ. 396 καὶ 400. Ἡ περίπτωση τῆς Μονῆς τῆς Πάτμου, ποὺ ζήτησε τὴν προστασίαν τῶν Ἰωαννιτῶν, δὲν εἶναι ἄλλωστε μοναδική. Ἐγγραφο τοῦ 1415

Ίσως πώς ή Μονή είχε φροντίσει να κατοχυρώσει το νησί απέναντι στις πειρατικές διαθέσεις των Δυτικών, που κι αν ακόμη δεν την παρενοχλούσαν, δεν της ενέπνεαν απόλυτη ασφάλεια.

Οι Καθολικοί δεΐξαν επίσης το ενδιαφέρον τους για την Πάτμο διευκολύνοντας τους καλόγερους, που ή Μονή έστελνε για ζητεία. Το 1507 ο Μέγας Μαΐστωρ Emeri d'Amboise έδωσε συστατική επιστολή σε δύο μοναχούς, που είχαν ξεκινήσει με τέτοιο σκοπό, την οποία απεύθυνε προς τον Πάπα 'Ιούλιο Β' και τους ήγεμόνες της Δύσης, και τους εκκλησιαστικούς και τους κοσμικούς¹. Το 1513 ο πάπας Λέων Ι' έδωσε άφρεση (ινδουλγκέντσια) διακοσίων έτών σε όσους θα βοηθοῦσαν οικονομικά τη Μονή².

“Ας προστεθῇ ακόμα πώς οι 'Ιωαννίτες επέτρεψαν στην Μονή να εκμεταλλεύεται το μετόχι της στη Λέρο με την προϋπόθεση βέβαια πώς θα εισέπρατταν απ' αυτό φόρους. 'Επιπλέον, από ένα έγγραφο του 1497 προκύπτει πώς τότε τουλάχιστον είχαν επιβάλει έκτακτες επιβαρύνσεις στα εισοδήματα του μετοchioῦ, οι οποίες φυσικά ήταν εις βάρος της Μονής³.

‘Η 'Οθωμανική κυριαρχία και ή ταυτόχρονη προστασία των Δυτικών δεν είναι πράγματα ασυμβίβαστα. ‘Η Πάτμος, απομακρυσμένη καθώς ήταν σε μια παρυφή της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μικρή και άγονη, ήταν φυσικό να περνά άπαρατήρητη. Οι 'Οθωμανοί, αν και κυρίαρχοι, θα περιορίζονταν στην είσπραξη του φόρου, χωρίς να ασχολοῦνται περισσότερο με την κατοχή του νησιοῦ, το οποίο άλλωστε δεν φρόντισαν να αξιοποιήσουν στρατιωτικά. 'Από πουθενά, τουλάχιστον δεν προκύπτει, άμεσα ή έμμεσα, πώς για την διεξαγωγή του ιεροῦ πολέμου στη Δωδεκάνησο υπολόγισαν στην κυριαρχία τους στην Πάτμο. Περιορίστηκαν στο να χρησιμοποιούν το λιμάνι του νησιοῦ σε ώρα ανάγκης. Το 1477, σε μια από τις επιδρομές εναντίον των 'Ιωαννιτών, ο 'Οθωμανικός στόλος άγκυροβόλησε εκεί για μερικές μέρες με την πρόθεση να αποπλεύσει για να πολιορκήσει το Πετρώνιο⁴.

‘Η άπουσία όμως στρατιωτικών δυνάμεων από την Πάτμο επέτρεπε και στους Δυτικούς να χρησιμοποιούν το λιμάνι της. Τον Δεκέμβριο του 1501 μέρος του στόλου της Ρόδου, ή οποία συμμετείχε τότε σε Σταυροφο-

μαρτυρεί πώς ή Μονή του 'Αγίου Γεωργίου στη Σκύρο είχε ζητήσει από τους 'Ιωαννίτες να προστατεύουν το καράβι της. Βλ. 'Αλεξάνδρου Λαυριώτου, 'Αθωϊτις Στοά, Viz. Vrem. 9 (1902), σελ. 135 - 136.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 396.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 398 - 400.

3. Σύμφωνα με το έγγραφο ο επίστροφος του μοναστηριοῦ στη Λέρο μετά από διαταγή του Μεγάλου Μαΐστορα, έπρεπε να παρέχη στον μητροπολίτη Φιλαδελφείας 'Ιωακείμ όρισμένες ποσότητες τροφίμων. MM, τόμ. Γ', σελ. 260 - 261.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 367E - 368A.

ρία κατά τῶν Ὀθωμανῶν, ἀγκυροβόλησε στήν Πάτμο¹. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ Πάτμος, τὸ κατοικητήριο τοῦ Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, ἦταν φυσικὸ νὰ συγκεντρώνη τὴν συμπάθεια τῶν Δυτικῶν Χριστιανῶν ποὺ τῆς πρόσφεραν τὴν προστασία τους.

Οἱ Λατῖνοι ὅμως εἶχαν καὶ ἄλλους λόγους νὰ προστατεύουν τὴν Πάτμο, ἄσχετους μὲ τὴ θρησκευτικὴ τους εὐλάβεια. Οἱ καλόγεροι, ποὺ κατοικοῦσαν στήν Μονή, ἦταν συμπαραστάτες στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πίου Β', ποὺ ἀναφέρθηκε, πληροφορεῖ πῶς οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου παρακολουθοῦσαν τὶς κινήσεις τῶν ἀπίστων, μὲ τοὺς ὁποίους γειτόνευαν, καὶ ὅταν διαπίστωναν πῶς ἐτοιμαζόταν καμμιὰ ἐπίθεση, εἰδοποιοῦσαν τοὺς γείτονές τους Χριστιανοὺς νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὸν κίνδυνο ποὺ πλησίαζε². Ὅτι ἡ Μονὴ ἔδειχνε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ἀλληλεγγύη της πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐπιβεβαιώνεται κι ἀπὸ ἄλλες πηγές. Ὁ Bosio ἀναφέρει πῶς ὅταν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1454 οἱ Ὀθωμανοὶ συγκέντρωσαν ἓνα μικρὸ στόλο στὰ Παλάτια ἑτοιμοὶ γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τους, ἡ εἶδηση μαθεύτηκε στὴ Ρόδο χάρις στοὺς Πατριῶτες³.

Ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ εἰδήσεις τοῦ Marino Sanuto. Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό του προκύπτει πῶς στήν κρίσιμη περίοδο τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς (Ἰούνιος - Δεκέμβριος 1522), ὁ ἡγούμενος τῆς Πάτμου στάθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια πρόσωπα στὸ δίκτυο κατασκοπείας τῶν Χριστιανῶν. Βρισκόταν σὲ ἀρκετὰ πυκνὴ, καθὼς φαίνεται, ἐπαφὴ μὲ τὸν δούκα τῆς Νάξου, στὸν ὁποῖο ἔδινε διάφορες πληροφορίες. Ὁ δούκας μὲ τὴ σειρά του τὶς μεταβίβαζε στοὺς Βενετούς. Ὁ Sanuto ἀναφέρει πῶς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1522 οἱ Βενετοὶ εἶχαν μείνει ἀρκετὲς μέρες χωρὶς εἰδήσεις σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκία. Γι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀνθρώπους τους στὴ Νάξο μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ στείλῃ ἀμέσως ὁ δούκας ἓνα μπριγκαντίνι *a quel prior di San Zuan di Palamosa* γιὰ νὰ πληροφορηθῇ μερικὰ νέα ἀπὸ τὴν Ρόδο. Ἀμέσως παρακάτω ὁ Sanuto παραθέτει ὁλόκληρη τὴν ἐπιστολή, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἡγούμενος ἀπάντησε στὸν δούκα στίς 22 Αὐγούστου. Ὁ ἡγούμενος εἶχε μείνει στὴ Ρόδο, στὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλτάνου, σαράντα δύο μέρες — συνεπῶς εἶχε πᾶει λίγο μετὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς πολιορκίας τοῦ νησιοῦ — καὶ ἦταν μόνο ὀκτὼ μέρες ποὺ εἶχε ἐπιστρέψει στήν Πάτμο. Στὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴ Ρόδο εἶχε δεῖ καὶ εἶχε φροντίσει νὰ μάθῃ κάμποσα πρά-

1. Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 27 - 28. Bosio, τόμ. Β', σελ. 552Α.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393 ...*quod dum infideles illarum partium loca finitimorum fidelium pro tempore invadere et occupare damnaque diversimode illis inferre procurant, ipsi monachi illorum adventum et progressus vigilantibus studio fidelibus prefatis intimare procurant sicque fideles ipsos a gravibus periculis et intollerabilibus damnis preservant...*

3. Bosio, τόμ. Β', σελ. 246C.

γματα για τους Τούρκους, τα όποια αναφέρει στον δούκα: Πληροφορίες σχετικές με την πορεία των επιχειρήσεων, τις κινήσεις και τις δυνάμεις των έχθρων. Η επιστολή του τελειώνει με μια παράκληση: *Queste cose che habiamo visto scrivemo a vostra Signoria et la pregamo che siano secrete, perchè siamo in la bocha del serpente, azio che non ne ingorgi*¹.

Ας σημειωθεί πώς υπάρχουν δύο Τουρκικά φερμάνια του αρχείου της Μονής (έχουν ήδη αναφερθεί), που έχουν εκδοθεί από τον σουλτάνο Σουλείμάν Μεγαλοπρεπή στο στρατόπεδο της Ρόδου κατά το διάστημα, κατά το οποίο, σύμφωνα με τις ειδήσεις του Sanuto, ο ήγούμενος βρισκόταν εκεί. Τώρα που έγιναν γνωστές οι υπηρεσίες που πρόσφερε η Μονή στους Χριστιανούς, γεννιέται η υποψία μήπως οι λόγοι, που, σύμφωνα με τα φερμάνια, οδήγησαν τον ήγούμενο στη Ρόδο, ήταν πρόφαση, ενώ η πραγματική αιτία ήταν η ενημέρωσή του για τις κινήσεις των Τούρκων².

Η συνεργασία συνεχίστηκε. Στις 30 Οκτωβρίου *quel calogero* έγραψε νέα επιστολή στον δούκα της Νάξου, που είχε στείλει μπριγκαντίνι για να την παραλάβει. Ανεφερε και πάλι αρκετά διεξοδικά, καθώς φαίνεται, την πορεία της πολιορκίας της Ρόδου και γενικότερα των επιχειρήσεων στη Δωδεκάνησο. Μετά 10 μέρες το μπριγκαντίνι κόμιζε στη Νάξο άλλο γράμμα *di quel prior di Pelamosa* με νέα για τον πόλεμο και τις απώλειες του έχθρου³. Φαίνεται πώς η κατασκοπεία ήταν καλά οργανωμένη. Βλέπομε πώς ο ήγούμενος, και μετά την επιστροφή του στη Μονή, ήταν σε θέση να δίνει πληροφορίες, γεγονός που δείχνει πώς είχε ανθρώπους δικούς του, οι όποιοι παρακολουθούσαν από κοντά να πράγματα και τον ενημέρωναν.

Όμως η τοποθέτηση της Πάτμου ανάμεσα στους Μουσουλμάνους και τους Χριστιανούς έδινε ταυτόχρονα ευκαιρία για ενέργειες τελείως αντίθετες σ' αυτές που περιγράψαμε. Γιατί ενώ η Μονή, καθώς προκύπτει από τις περιπτώσεις που είδαμε, έδειχνε την αλληλεγγύη της προς τον Χριστιανικό κόσμο, βρέθηκαν και κάτοικοι της Πάτμου που εξυπηρέτησαν τους Τούρκους. Έτσι, αν πιστέψουμε τον Bosio, στις αρχές του καλοκαιριού του 1522, όταν οι Ίωαννίτες περίμεναν με αγωνία την επικείμενη επίθεση του σουλτάνου, ένα Πατμιώτικο πλοίο ήλθε στη Ρόδο με το πρόσχημα να πουλήσει ένα φορτίο δημητριακά. Οι έμποροι κι οι ναύτες που επέβαιναν επιβεβαίωσαν στους Ίωαννίτες ότι ο στόλος του σουλτάνου ήταν έτοιμος, νέο ήδη γνωστό χάρη στο δούκα της Νάξου. Επιπλέον όμως μπήκαν στην πόλη της Ρόδου γιατί, καθώς ήταν Χριστιανοί, δεν θεωρήθηκαν ύποπτοι. Αργότερα όμως μαθεύ-

1. *I Diarii di Marino Sanuto* (ed. F. Stefani, G. Berchet, N. Barozzi), Βενετία 1892, τόμ. ΛΓ', στ. 467 - 469.

2. Βλ. φερμάνια αρ. 10 και 11· κυρίως τα σχόλια του 10.

3. *Sanuto*, ενθ' άνωτ., στ. 535 και 568 - 569.

τηκε πώς ήταν κατάσκοποι τῶν Τούρκων, σταλμένοι εἰδικὰ γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν τίς προετοιμασίες καὶ τὴν διοργάνωση τῆς ἄμυνας τῆς Ρόδου¹.

Ἀπὸ τὴν περιγραφή ποὺ ἔγινε ὡς τώρα, μὲ βάση τίς πληροφορίες καὶ τοὺς ὑπαινιγμοὺς τῶν πηγῶν, φαίνεται πὺς ἡ ζωὴ στὴν Πάτμο ἀνάμεσα στὴν ἐναρξὴ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴ Ρόδο ἦταν ἐπίπονη. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ παρατηρηθῇ πὺς ἡ μοίρα τῆς θὰ ἦταν πάλι καλύτερη ἀπὸ τὴ μοίρα τῶν ἄλλων μικρῶν νησιῶν τῆς Δωδεκανήσου, ποὺ εἶχαν ἐξασφαλισμένη μόνο τὴν ἀνεπαρκὴ ὑπεράσπιση τῶν Ἰωαννιτῶν. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ νὰ ἐπιτρέπουν ἀσφαλέστερα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτό.

Φυσικὰ ὅμως στὴν περίπτωση τῆς Πάτμου περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ τότε κατάσταση τῆς Μονῆς τῆς. Σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν μοναχῶν ξέρουμε πὺς τὸ 1461, ἦταν ἐξήντα². Μιὰ εἰκασία μπορεῖ νὰ διατυπωθῇ σχετικὰ μὲ τὴν σύνθεση τῆς Μονῆς: Φαίνεται πὺς στὴν Πάτμο, κατὰ τὰ χρόνια ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν, ἐγκαταστάθηκαν μητροπολίτες ἀπὸ τὴν Μικρασία, ποὺ θὰ εἶχαν ἀναγκαστῇ νὰ ἐγκαταλείψουν τίς ἑδρες τους. Οἱ μητροπολίτες αὐτοί, καταδιωγμένοι, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν φυσικὸ νὰ καταφύγουν στὴν ἡμιανεξάρτητη Πάτμο, ποὺ γειτόνευε μὲ τὴ Μικρασιατικὴ παραλία καὶ δὲν εἶχε κυριάρχους Καθολικούς. Ἔτσι ἴσως ἐξηγεῖται ἡ παρουσία δύο ἡγουμένων — ἀνάμεσα στοὺς λίγους γνωστοὺς ποὺ ὑπάρχουν κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα — οἱ ὁποῖοι ἔχουν συγχρόνως τὸν τίτλο τοῦ μητροπολίτη. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ *μητροπολίτης Μύρων καὶ καθηγούμενος Πάτμου Ματθαῖος*, ποὺ σὲ ἄλλη περίπτωση ἀναφέρεται ὡς *ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Λυκίας καὶ πρόεδρος Καρπάθου καὶ Ναξίας*. Διέτελεσε ἡγούμενος τουλάχιστον κατὰ τὰ ἔτη 1454 - 1460³. Ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ *μητροπολίτης Σμύρνης Μεθόδιος, ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Ἀσίας καὶ πρόεδρος παντὸς Αἰγαίου πελάγους*, ποὺ ἦταν ἡγούμενος τὸ 1499⁴. Ἐπιπλέον σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω ὑπόθεση, ἴσως νὰ ἐξηγεῖται ἡ ὑπαρξὴ στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς δύο ἀρχαιότερων ἐγγράφων, ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἄσχετα μὲ τὴν Πάτμο⁵. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ συνοδικὴ πράξη ἐκλογῆς τοῦ Μύρων Ματθαίου τὸν Μάιο τοῦ 1384, ὁ ὁποῖος διατέλεσε καὶ πρόεδρος Ρόδου⁶. Τὸ ἄλλο ἡ πράξη ἐκλογῆς τοῦ Φιλοθέου Σταυρουπόλεως τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1430.

1. Bosio, τόμ. Β', σελ. 637E.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393.

3. Βλ. παραπάνω σελ. 197, καὶ ὑπόσημ. 5.

4. Βλ. παραπάνω σελ. 199, ὑπόσημ. 5 καὶ σελ. 200.

5. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ εἶναι ἀνέκδοτα.

6. Πρβλ. MM, τόμ. Β', σελ. 198.

Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς οἱ μητροπολίτες, γιὰ χάρη τῶν ὁποίων εἶχαν ἐκδοθῇ, ὑποχρεώθηκαν κάποτε ἀπὸ τὴν πίεση τῶν Τούρκων νὰ ζητήσουν καταφύγιο στὴν Πάτμο. Καὶ φυσικὰ ἔφεραν μαζί τους ἐκεῖ τὰ ἔγγραφα.

Σχετικὰ μὲ τοὺς τίτλους τῶν μητροπολιτῶν ποὺ ἀναφέρθηκαν μπορεῖ νὰ γίνη μιὰ παρατήρηση. Ὁ Μύρων Ματθαῖος τοῦ 1384 εἶναι καὶ πρόεδρος Ρόδου. Ἡ περίπτωσή του ὅμως εἶναι ἀβέβαιη μιὰ καὶ δὲν ξέρουμε θετικὰ ἂν βρέθηκε ποτὲ στὴν Πάτμο. Ὁ μεταγενέστερος ὅμως ὁμώνυμός του Μύρων Ματθαῖος, ἡγούμενος τῆς Μονῆς τὸ 1460, ἦταν πρόεδρος *Καρπάθου καὶ Ναξίας*. Ὁ ἡγούμενος καὶ μητροπολίτης Σμύρνης Μεθόδιος γύρω στὸ 1499 εἶναι πρόεδρος παντὸς *Αἰγαίου πελάγους* καί, ὅπως εἶναι γνωστό, παντὸς *Αἰγαίου πελάγους* εἶναι ἡ φήμη τοῦ μητροπολίτη Παροναξίας. Ἄν δὲν πρόκειται γιὰ σύμπτωση, βλέπουμε πόσο σημαντικό κέντρο γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία ἀποτελοῦσε τότε στὸ Αἶγαῖο ἡ Πάτμος. Ἦταν τὸ πιὸ κατάλληλο μέρος γιὰ νὰ κατοικοῦν οἱ διάφοροι ἱεράρχες τοῦ Αἰγαίου, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὶς ἑδρες τους ἐξ αἰτίας τῆς Λατινοκρατίας.

Ἀπὸ τὸ 1522 καὶ πέρα, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἡ περιοχή τῆς Δωδεκανήσου δὲν εἶναι πιά θέατρο πολέμου. Μιὰ καινούργια ἱστορικὴ περίοδος ἀρχίζει ποὺ συνεπάγεται γιὰ τὴν Πάτμο καὶ μιὰ διοικητικὴ μεταβολή: Καθὼς δείχνουν τὰ μεταγενέστερα τουρκικὰ ἔγγραφα, δὲν ἀνήκει πιά στὸ σαντζάκι τοῦ Μεντεσέ ἀλλὰ στὸ καδελίκι τῆς Κῼ. Εἶναι βέβαιο πὼς τὸ νησί ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται ἐπιθέσεις ἀπὸ πειρατὲς καὶ γενικότερα νὰ καταπιέζεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σχεδὸν ὅλα τὰ φερμάνια ποὺ σώζονται στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς ἔχουν ἐκδοθῇ ὕστερα ἀπὸ διαμαρτυρίες τῶν κατοίκων πρὸς τὸν σουλτάνο πότε γιὰ τὴ μία καὶ πότε γιὰ τὴν ἄλλη κάκωση. Ὅπωςδήποτε ὅμως ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις θὰ βελτίωσε τοὺς ὅρους ζωῆς στὸ νησί. Φαίνεται πὼς καὶ μετὰ τὸ 1522 δὲν ἐγκαταστάθηκαν Τούρκοι στὴν Πάτμο καὶ πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένῃ κάπως ἡμιανεξάρτητη. Γιατὶ στὴν συνθήκη, μὲ τὴν ὁποία τελείωσε τὸ 1540 ὁ Τουρκο-Βενετικὸς πόλεμος, ἀνάμεσα στὰ νησιά ποὺ πρόκειτο νὰ εἰρηνεύσουν μὲ τοὺς Ὁθωμανοὺς ἀναφέρεται καὶ ἡ Πάτμος μὲ τὸ ὄνομα *Mallu Kilisse* (στὴν Ἰταλικὴ μετάφραση τῆς συνθήκης *Chiesa Ricca*) δηλαδὴ πλούσια ἐκκλησία¹. Ἐξ ἄλλου οἱ ἐπαφές μὲ τοὺς Δυτικούς συνεχίστηκαν. Οἱ Ἰωαννῖτες εἰδικότερα, μολονότι δὲν ἦταν πιά γείτονες, ἐξακολουθοῦσαν νὰ προσφέ-

1. Βλ. σχετικὰ L. Bonelli, *Il trattato Turco - Veneto del 1540*, Centenario della Nascita di Michele Amari, Παλέρμο 1910, τόμ. Β', σελ. 336. W. Lehmann, *Der Friedensvertrag zwischen Venedig und der Türkei vom 2. Oktober 1540*, *Bonner Orientalische Studien*, Heft 16, Stuttgart 1936, σελ. 25. A. Bombaci, *Ancora sul trattato Turco-Veneto del 2 Ottobre 1540*, *Rivista degli Studi Orientali*, τόμ. 20, τεῦχος 1 (1942), σελ. 373 - 381.

ρουν στην Πάτμο την προστασία τους από τη Μάλτα¹. Ἐπέτρεψαν μάλιστα στὰ Πατμιώτικα πλοῖα νὰ ταξιδεύουν μὲ τὴ σημαία τοῦ τάγματός τους².

Ὅλες αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ἀποτέλεσαν τὴ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ νησιοῦ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, πού δὲν βράδυνε. Τὸν ΙΗ' αἰώνα ἡ Πατμιάς Σχολὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μορφωτικὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ νησί ὥριμο γιὰ τὸν Ἀγώνα.

Τ Α Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

Τὰ παρακάτω ἔγγραφα δὲν θὰ εἶχαν ἔρθει ποτὲ στὴν δημοσιότητα χωρὶς τὴν βοήθεια τοῦ καθηγητῆ κυρίου Alessio Bombaci, πού ἀπὸ πολλὰ χρόνια διευθύνει τὸ τμήμα Τουρκολογίας τοῦ Istituto Universitario Orientale τῆς Νεάπολης. Χάρη στὴν καθοδήγησή του κατόρθωσα νὰ τὰ μεταγράψω καὶ νὰ τὰ μεταφράσω. Δὲν βρίσκω λόγια γιὰ νὰ τοῦ ἐκφράσω τὴν μεγάλη μου εὐγνωμοσύνη.

Εὐχαριστίες ἐπίσης ὀφείλω καὶ στὸν διδάσκαλό μου καθηγητὴ κύριο Paul Wittek, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν καλωσύνη νὰ διαβάσῃ τὶς μεταγραφές καὶ νὰ μοῦ κάνῃ πολυτιμότες ὑποδείξεις. Τοῦ εἶμαι εὐγνώμων ἀκόμα μιὰ φορὰ.

Καθὼς θὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης, περιορίζομαι στὸ νὰ δώσω τὸ κείμενο τοῦ κάθε ἔγγράφου, καθὼς παραδίδεται, χωρὶς νὰ προβαίνω σὲ φιλολογικὲς διορθώσεις. Κατὰ τὴν μεταγραφὴ ἐτήρησα πιστὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κάθε ἔγγράφου. Τὰ διάφορα ὀρθογραφικὰ σημεῖα (tesdid, hamza κτλ.) καθὼς καὶ τὰ σημεῖα φωνητικῆς ἔχουν τοποθετηθῇ μόνον ὅταν ὑπάρχουν στὰ κείμενα. Εὐρύτερες ἄλλωστε φιλολογικὲς ἢ γλωσσολογικὲς καθὼς καὶ διπλωματικὲς παρατηρήσεις ἀναμένεται νὰ γίνουν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, πού θὰ ἐνδιαφερθοῦν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ ἔγγραφα ἀπὸ διαφορετικὲς ἀπόψεις. Στὴ μελέτη μου προσπάθησα νὰ ἐξαντλήσω τὶς ἱστορικὲς μαρτυρίες πού παρέχονται.

Θὰ ἦταν ἴσως σκόπιμο νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ ἀκατατόπιστος ἀναγνώστης πὼς τὰ Ὀθωμανικὰ ἔγγραφα καὶ γενικότερα τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς, στὴν ὁποία ἀνήκουν τὰ ἑνδεκα ἀκόλουθα φερμάνια, δὲν χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἰδιαίτερη ἀκριβολογία καὶ πειθαρχία στὴν ἔκφραση. Συχνὰ παρουσιάζουν ἀνακολουθίες σὰν κι αὐτὲς πού γίνονται συνήθως στὸν προφορικὸ λόγο. Στὶς μεταφράσεις προσπάθησα νὰ ἀποδώσω αὐτὸ τὸ ὕφος, ὅσο τὸ δυνατό πιστότερα. Ὅπως δὲ ποτε τὸ νόημα νομίζω πὼς εἶναι καθαρὸ.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 404.

2. Ὑπάρχει σχετικὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1610 : MM, τόμ. Γ', σελ. 409 - 410.

Ἡ Ὄθωμανικὴ γραμματεία χρησιμοποιοῦσε διάφορες λέξεις γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ μιὰ ἔγγραφη διαταγὴ τοῦ σουλτάνου: *tenki, nişan, hükm, emr, hatt, biti, ferman*. Ἀπὸ αὐτὲς μόνο ἡ λέξη *ferman* πέρασε στὰ νέα Ἑλληνικά, *φερμάνι*. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ Μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἔγγραφη σουλτανικὴ διαταγὴ ἀποδιδόταν ὡς «αὐθεντικὸς ὁρισμὸς» ἢ ἀπλῶς «ὁρισμὸς»¹. Τὸν ὅρον αὐτὸ χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ καλόγεροι, καθὼς μαρτυροῦν τὰ σημειώματα σὲ τρία ἀπὸ τὰ παρακάτω ἔγγραφα (ἀρ. 1, 3, 7). Τὸν χρησιμοποιῶ κι ἐγὼ κατὰ τὴν παρουσίαση τῶν ἐγγράφων ὡς τὸν καταλληλότερο.

Ὑπενθυμίζω πὼς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου, τὸ ὁποῖο σήμερα βρίσκεται στὴ Μονή. Τὸ Κοινὸ τῆς Πάτμου ἐμφανίζεται διαμορφωμένο ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΖ' αἰῶνα² καὶ τὸ ἀρχεῖο του περιλάμβανε κάθε λογῆς ἔγγραφα, ποὺ ἀναφέρονται συχνὰ σὲ τελείως εἰδικὲς ὑποθέσεις, ἄσχετες μὲ τὸ νησί καὶ τὴν Μονή. Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχω ἐκθέσει (σελ. 196 - 197), τὰ παλιότερα ἔγγραφα σχετίζονται μὲ τὴν Μονή, καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν τὴν ἀναφέρουν, ἐφόσον αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν ἀρχὴν στὸ νησί. Παραμένει ὅμως προβληματικὸ ἂν τὰ *φερμάνια*, ποὺ ἀναφέρουν ἄοριστα τοὺς «ἀπίστους τῆς Πάτμου», ἔχουν ἐκδοθῇ γιὰ τὴν Μονή ἢ γιὰ τὸ Κοινόν, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάστασις δὲν εἶναι ἀκόμα γνωστή. Τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὸ Κοινόν, ποὺ εἶχε ἀποκτήσῃ στὸ μεταξὺ ὄντοτητα, ἐφρόντισε, καθὼς φαίνεται, νὰ προμηθευθῇ ἀντίγραφα *φερμανιῶν* τῆς Μονῆς — ὅπως τὰ παρακάτω ἀρ. 1 καὶ 3 — τὰ ὁποῖα θὰ τοῦ ἦταν χρήσιμα.

1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β'

858, 1-10 Ραμαζάν: 1454, 25 Αὐγούστου - 3 Σεπτεμβρίου

Ὁ Ματθαῖος, ποὺ κρατᾷ τὸν φόρο τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 857 (1453), διατάσσεται νὰ παραδώσῃ σαράντα φλουριά στὸν δοῦλο τοῦ Σουλτάνου, τὸν Ἀλῆ.

1. Βλ. π.χ. τὴν χρῆση τοῦ ὅρου ἀπὸ τὸν Μάρκο Εὐγενικό: ἐκδ. L. Petit, *Patrologia Orientalis*, τόμ. ΙΖ', τεῦχος 2 (1923), σελ. 480. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Μαλαξό: *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos*, ἐκδ. Bekker, Βόννη 1849, σελ. 82, 6.

2. Β. Ν. Παναγιωτόπουλου, *Ἀρχεῖο Μονῆς Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (Ταξινομήσις καὶ Φωτογράφησις)*, Ὁ Ἑρانيστής, ἔτος Γ', τεῦχος 15/16 (1965), σελ. 145 - 156. Τὸ παλιότερο φορολογικὸ κατὰστικὸ τοῦ Κοινοῦ Πάτμου ποὺ ἀναφέρεται εἶναι τοῦ ἔτους 1609 (σελ. 154).

Ἐπίσημο ἀντίγραφο τοῦ ἔτους 1637, τὸ ὁποῖο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου, ὅπως πιστοποιοῦν σημεῖωμα καὶ σφραγίδα στὸ δεξιὸ περιθώριο. Χαρτί 0,415×0,185. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: *Τὸ εἶσο τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ σουλτὰ Μεεμέτι τὸν ἔχαρατζόθι το νισι μα περι να παρι τι Μπολι διὰ χρυσᾶ - 40 - 1637.* Φωτ. 15.

صورت حکم شریف مرحوم و مغفور له فاتح سلطان
محمد خان غازی

باتنوس کوینوک اغستوس اولندن سنه سبع و خمسين و ثمانمائه قسطنطين ||² دوتان ماتنوس توقيع همايون واصل اوليجاق بلاسن که مذکور کويک ||³ قسطندين اوزروکده مقرر اولان قرق فلوری کی دارنده مثال وجب ||⁴ الامتثال قلوم علی واردوغي کبی عذر و بهانه ايتميوب بی قصور ||⁵ تسلیم ايداسن فی الجملة بوجه من الوجوه تاخير و تهاون قلوب ||⁶ مذکور قلوهي اکلمياسين شويله بلاسن بتی تحقیق بلب علامت ||⁷ شریف اوزره اعتماد قلوب انقياد ايداسين تحريراً فی اوایل ||⁸ رمضان المبارك لسنه ثمان و خمسين و ثمانمائه

بيورت
صوفيه

طبق اصله الخطير زبره الحقيق اليه سبحانه جلال الدين محمد بن علی الشهير بليتي زاده القاضي بمحروسه استانکوی مع باطنوس عفی عنهما

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ἀντίγραφο τοῦ τιμημένου διατάγματος τοῦ μακαρίτη καὶ συγχωρημένου πορθητῆ σουλτάνου Μωάμεθ-χάν, τοῦ μαχητῆ τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ Ματθαῖος (Matyos), πὸν κρατᾷ τὸν φόρο (qist) τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους 857.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς ἃς ἔχης ὑπόψη σου νὰ παραδώσης, χωρὶς δικαιολογίες καὶ ἄπογα, τὰ σαράντα φλουριά, πὸν ἔχουν κατακυρωθῇ σὲ σένα ὡς φόρος τοῦ παραπάνω χωριοῦ, ἀμέσως μὲν μόνις φθάσει ὁ δοῦλος μου Ἀλῆς, ὁ κομιστὴς τοῦ διατάγματος, στὸ ὁποῖο πρέπει ὑπακοή. Μὲ κανένα τρόπο, ἀναβάλλοντας καὶ ἀμελώντας, νὰ μὴν καθυστερήσης τὸν παραπάνω δοῦλο μου.

Αὐτὰ νὰ ἔχῃς ὑπόψη, νὰ ἀναγνωρίσῃς τὴν αὐθεντικότητα τοῦ ὀρισμοῦ (*biti*) καὶ νὰ πιστέψῃς στὸ τιμημένο μου σύμβολο καὶ νὰ ὑπακούσῃς.

Γράφηκε κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἐδλογημένου Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 858.

Στὸ στρατόπεδο τῆς Σόφιας.

Ἀκολουθεῖ τὸ σημείωμα ποὺ πιστοποιεῖ πὼς τὸ ἀντίγραφο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου.

ΣΧΟΛΙΑ: Σχετικὰ μὲ τὸν φόρο ποὺ πλήρωνε ἡ Πάτμος στοὺς Ὁθωμανοὺς καὶ τὰ λοιπὰ προβλήματα τοῦ φερμανιοῦ αὐτοῦ βλ. παραπάνω σελ. 195 - 198. Τὸ ἔγγραφο χαρακτηρίζεται ὡς *biti* (στ. 6) ποὺ εἶναι συνώνυμο τῆς λέξης *ferman* (φιρμάνι). Ἐχει ἐκδοθῇ στὴ Σόφια, ὅπου βρισκόταν ὁ Μωάμεθ Β' κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σέρβων. Βλ. τὸ ἄρθρο μου *The First Serbian Campaigns of Mehmed II*, *Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*, νέα σειρά, τόμ. 14 (1964), *Scritti in onore di Laura Veccia Vaglieri*, σελ. 837 - 840.

Τὸ ἀντίγραφο θὰ ἔγινε πιθανότατα ὕστερα ἀπὸ κάποια φορολογικὴ μεταβολὴ ποὺ ἴσως ἐπέβαλαν οἱ Τοῦρκοι, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας οἱ Πατμιῶτες θὰ ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποδείξουν πόσο φόρο πλήρωναν κατὰ τὰ παλιότερα χρόνια. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ παρακάτω ἔγγραφο ἀρ. 3, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀντίγραφο καμωμένο τὸ ἴδιο ἔτος (1637) καὶ ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ φορολογικὸ ζήτημα. Ἀλλωστε περίπτωση φορολογικῆς καταπίεσης ἀντιμετώπισαν στὰ ἴδια περίπου χρόνια οἱ κάτοικοι ἄλλου νησιοῦ τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Σύμης. Βλ. Δ. Χ α β ι α ρ ᾱ, *Σουλτανικὰ φερμάνια περὶ τῶν προνομίων τῆς νήσου Σύμης καὶ τῶν λοιπῶν Νοτίων Σποράδων*, ΔΙΕΕ 6 (1901), σελ. 331 - 332. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔγγραφο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ δείχνει πὼς ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ ἀποδείξεις σχετικὲς μὲ τὴν παλιότερη φορολογία ἦταν τὸ Κοινὸ τῆς Πάτμου. Τὸ πρωτότυπο τοῦ ἐγγράφου θὰ βρισκόταν στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς (βλ. σελ. 197 - 198). Δὲν σώζεται σήμερα.

Τὸ φερμάνι εἶναι γνωστὸ ἐδῶ καὶ ἕναν αἰῶνα περίπου. Ὁ Σακκελίω μάντεψε τὴν ἀξία του κι ἀφοῦ τὸ ἀντέγραψε προσεκτικότερα σὲ διαφανὲς χαρτὶ ἔδειξε τὸ ἀντίγραφό του στὸν Τοῦρκο καϊμακάμη τῆς Κῶ, ὁ ὁποῖος, μὴ ξέροντας παλαιογραφία, αὐτοσχεδίασε σημαντικὰ τὸ περιεχόμενό του. Ἐτσι ἕνα σχετικὸ δημοσίευμα τοῦ Σακκελίω, ὁ ὁποῖος στηρίχθηκε καλῶς πιστα σὲ ὅσα τοῦ εἶπε ὁ καϊμακάμης, δὲν ἔχει σήμερα ἐνδιαφέρον παρὰ μόνον γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς. Βλ. Ι. Σ α κ κ ε λ ῖ ω ν ο ς, *Μεχμέτου Β' τοῦ Πορθητοῦ φερμάνιον*, Πανδώρα 16 (1866), σελ. 529 - 533. Τὸ ἀντίγραφο τοῦ Σακκελίω βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς μὲ ιδιόχειρὴ σημείωσή του.

2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β'

870, 1 Ρεβιουλεββέλ : 1465, 22 Ὀκτωβρίου

Ὁ σαντζάκ-μπεης τοῦ Μεντεσέ Σινάν καὶ ὁ καθῆς τῶν Παλατίων διατάσσονται νὰ ἐνεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὸν ἀδελφὸ κάποιου Γιουνούς, ποὺ πολυλήθηκε ὡς δοῦλος ἀπὸ Πατμιῶτες.

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,345×0,142. Ἔχει ἀποκοπῇ τὸ ἄγραφο τμήμα πάνω ἀπὸ τὸν τουρᾶ. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση καλή. Φωτ. 16.

محمد بن مراد خان
المظفر دائماً

افتخار الامرّ والاكابر حاوی المعالی والمفاخر منتشا ايلي سنجاغی بکی سنان بك
||²زید قدره و مفخر القضاء والحکام مظهر الشرايع و الاحکام مولانا بلاط
||³قاضی دام فضله توقيع همايون واصل اولیجاق معلوم اولاکي دارنده ||⁴مثال
شریف پلماک اورن کونندن یونس نام کمنه کلوب قابومه ||⁵بأطناز اطاسی
کافرلی ایلمک کافرلی قردشوم صاتالار ||⁶دیو بلدردی ایله اولسه بیوردم کی
خصمایی برابر ایدب ||⁷شرعله تفتیش ادهسز کورهسز برهوجب شرع نه ||⁸لازم
اولسه یرنه قویاسز اکر بر کره صورلب شرعه ||⁹موافق فصل اولمش اسه مقرر
قلاسز علامت ||¹⁰شریف ازره اعتماد ادهسز تحریراً فی غرة ||¹¹ربیع الاول سنه
سبعین و ثمانمائه هجریه

بیورت
مغلقره

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Μωάμεθ, γιὸς τοῦ Μουράτ-χάν, πάντοτε νικητῆς.

Τὸ καύχημα τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν μεγάλων, ποὺ συγκεντρώνει ὑψηλὲς ἀρετὲς καὶ δόξεις ὁ Σινάν-μπεης, ὁ σαντζάκ-μπεης τῆς χώρας τοῦ Μεντεσέ — ὡς αὐξήθη ἡ ἀξία του. Καὶ τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακηρύσσει τὸν ἱερὸ νόμο καὶ τοὺς ὁρισμούς, ὁ κύριός μας, ὁ καθῆς τῶν Παλατίων — ὡς διαρκέσει ἡ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἃς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ὁ κομιστῆς τῆς τιμημένης μου γραφῆς, κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Γιουνούς, ἀπὸ τὸ χωριὸ ...¹ ἦλθε καὶ γνωστοποίησε στὴν Πύλῃ μου: «οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ τῆς Πάτμου πούλησαν τὸν ἀδελφὸ μου σὲ ἀπίστους ὑπηκόους [τῆς αὐτοκρατορίας]».

Ἄν εἶναι ἔτσι διέταξα: Νὰ ἀντιπαρατάξετε τοὺς ἀντιδίκους καὶ νὰ κάνετε ἀνακρίσεις σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο. Νὰ φροντίσετε νὰ τακτοποιήσετε ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖο, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἱεροῦ νόμου. Ἄν μιὰ φορὰ ἔγινε ἀνάκριση καὶ ἀποφασίσθηκε σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο, νὰ ἐπιβεβαιώσετε. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ Ρεβιουλεββέλ τοῦ ἔτους 870. Στὸ στρατόπεδο τῆς Μάλκαρα.

ΣΧΟΛΙΑ: Δυστυχῶς δὲν μπόρεσα νὰ διαπιστώσω ποιὸ ἦταν τὸ χωριὸ τοῦ Γιουνούς (στ. 4). Ἡ περίπτωση στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ ἔγγραφο εἶναι ιδιότυπη καὶ φυσικὰ πρέπει νὰ ἐνταχθῇ στὴν ἀνώμαλη περίοδο τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν, πού προσπάθησα νὰ περιγράψω παραπάνω στίς σελ. 185 - 192. Ἡ ιδιοτυπία ἔγκειται στὸ ὅτι τὸ ἐπεισόδιο τοῦ πούληματος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιουνούς φαίνεται πὼς ἔγινε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅπως δηλώνει τὸ ἔγγραφο, οἱ Πατμιῶτες (πού ἦταν τότε ὑπῆκοοι τοῦ σουλτάνου) πούλησαν σὲ ἀπίστους (Χριστιανούς ἢ Ἑβραίους) ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας (illik kâfirler) τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γιουνούς. Αὕτῃ ἡ πράξη θὰ ἦταν δύσκολη ἂν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιουνούς ἦταν Μουσουλμάνος. Ἡ περίπτωση λοιπὸν τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, πού ἐξέδωσε ὁ Σουλτάνος ἀπὸ τὴν γνωστὴ Θρακικὴ πόλιν Μάλκαρα, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἀνωμαλίας πού ἐπικρατοῦσε στίς περιοχὲς γύρω ἀπὸ τὸ Νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο, ὅπου εἶναι τὸ πιθανότερο πὼς πούληθηκε ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιουνούς.

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β΄

902, 16 Σαφέρ: 1496, 24 Ὀκτωβρίου

Ὁ καθὼς τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ ἐξετάσῃ τὴν φορολογία, στὴν ὁποία ὑποβαλλόταν ἡ Μονὴ Πάτμου γιὰ τὶς προμήθειές της σὲ τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη.

Ἀντίγραφο τοῦ ἔτους 1637, ὅπως καὶ τὸ παραπάνω ἀρ. 1. Ἐγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο καθῃ Κῶ καὶ Πάτμου, καθὼς πιστοποιοῦν τὸ σημεῖωμα καὶ ἡ σφρα-

1. Δὲν ἔχει διαβαστῇ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ.

γίδα στο δεξιό περιθώριο. Χαρτί 0,415×0,185. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση άριστη. Στην πίσω επιφάνεια σημειώματα τοῦ ΙΖ' αἰ. Ἑλληνικό: 1637 το εἶσο του ορισμου του σολτα Μπαγιαζιτι δια να περνομε σιταρι απο τα Παλατια και να μι πλερονομε κουμερκι. Τουρκικό με Ἀραβικά ψηφία: *Zahire kismindan bas hususiciün olan emrin süredidir* (=Ἀντίγραφο τῆς διαταγῆς γιά τὸ ζήτημα τοῦ φόρου ἀπὸ τὰ εἶδη τῶν προμηθειῶν). Φωτ. 17.

صورت حکم شریف

افتخار القضاء و الاحكام مسين الشرايع و الاحكام مولانا بلاط قاضی د[ام]
فضله توقيع رفيع ||² واصل اوليجاق معاوم اولاكى الحالة هذه غورغورى نام
پاپاس دركاه معلومه ||³ كلوب باطنوس آدلو كليسادہ پاپاسم بوندن اول سلطان
محمد زمانده ||⁴ بر حکم صدقه اولنمش ایدی که کلیسایه کلان زواده ایچون
و زواده ||⁵ جنسندن باج النمیہ دیو ایله اولسه شمدیکحالده مذکور کلیسایه
اطرافدن ||⁶ نه اورساوز هر يوك باشنه باج عاملى اولان ایکی [] الور
بزه بغایت ||⁷ ظلم در دیوشکایت ایلدی ایله اولسه کرکدرکه بو خصوصي اوکات
وجهله ||⁸ تفتیش و تفحص ایدوب کوره سز مذکور کلیسانک ذخیره سی خصوصنده
||⁹ اولدن نه وجه از ره اولی کلمش ایسه کیر و اول وجه اوزره اتدرب خلاف
||¹⁰ عادت قدیمه ایش ایتدرمیا سز شویله بلا سز علامت شریف اوزره اعتماد
قلا سز ||¹¹ تحریراً فی الیوم السادس عشر شهر صفر المظفر سنه اثنی و تسعمائه

بمقام
قسطنطينيه

طبق اصله الخطير زيره الفقير اليه سبحانه محمد بن علي القاضي بمحروسه
استانکوی مع بطنوس عفی عنهما

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ἀντίγραφο τιμημένου διατάγματος.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ὁ εἰσηγητὴς τῶν ἱερῶν νό-
μων καὶ τῶν ὀρισμῶν, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ὅς διαρκέσῃ ἡ
ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ὅς γίνη γνωστὸ ὅτι τώρα ἦλθε
στὴν ὑψηλὴ Αὐλή μου ἕνας παπᾶς μὲ τὸ ὄνομα Γρηγόριος (Gurigori) καὶ

παραπονέθηκε λέγοντας: «Εἶμαι παπᾶς στὴν ἐκκλησία ποὺ ὀνομάζεται Πάτμος. Κατὰ τὸ παρελθόν, στὰ χρόνια τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ, δόθηκε ὡς ἔλεος ἓνα διάταγμα, ποὺ ἔλεγε νὰ μὴν εἰσπράττεται κομμέρκι (baş), γιὰ τὶς προμήθειες ποὺ ἔρχονται στὴν ἐκκλησία καὶ γιὰ τὰ εἶδη τῶν προμηθειῶν. Ἄν εἶναι ἔτσι, στὴν παρούσα κατάσταση, αὐτὸς ποὺ εἶναι εἰσπράκτορας τοῦ κομμερκίου (baş amili) γιὰ ὅτιδήποτε κι ἂν πάρουμε ἀπὸ τὰ περὶχωρα γιὰ τὴν ἐκκλησία ποὺ ἀναφέρθηκε παίρνει δύο¹... γιὰ κάθε φορτίο καὶ μᾶς καταπιέζει πάρα πολύ.

Ἄν εἶναι ἔτσι πρέπει νὰ κάνετε γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἀνακρίσεις καὶ ἐξετάσεις μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο καὶ νὰ φροντίσετε γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ στὸ ζήτημα τῶν προμηθειῶν τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἀναφέρθηκε, μὲ ὅποιον τρόπο γινόταν κατὰ τὸ παρελθόν καὶ πάλι αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ ἐφαρμόσετε. Νὰ μὴν ἀφήνετε νὰ ἐνεργήσουν ἀντίθετα στὸ παλιὸ ἔθιμο. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη καὶ νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφθηκε τὴν δεκάτη ἕκτη ἡμέρα τοῦ ἐνδόξου μηνὸς Σαφὲρ τοῦ ἔτους 902. Στὴν κατοικία τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἀκολουθεῖ τὸ σημείωμα ποὺ πιστοποιεῖ πὼς τὸ ἀντίγραφο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου.

ΣΧΟΛΙΑ: Δὲν εἶναι παράδοξο τὸ ὅτι ἡ Μονὴ τῆς Πάτμου ἀναφέρεται ὡς ἐκκλησία καὶ ὁ μοναχὸς ἦ, τὸ πιθανότερο, ὁ ἡγούμενος Γρηγόριος ὡς παπᾶς. Ἡ Ὁθωμανικὴ γραμματεία δὲν ἀκριβολογοῦσε ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὁρολογία, ὅπως καταφαίνεται κι ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα.

Βαş (στ. 5) σημαίνει τουρκικὰ τὸν φόρο γενικά, εἰδικότερα ὅμως τὸν φόρο γιὰ τὴν ἀγοραπωλησίαν ἐμπορευμάτων στὶς ἀγορὲς τῶν πόλεων. Βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο στὴν νέα Encyclopédie de l'Islam (badj) γραμμένο ἀπὸ τὸν M. F. K ö r ü l ü. Στὴ μετάφραση τὸν ἀπέδωσα μὲ τὸν ὄρο κομμέρκιο παίρνοντας ὡς βάση τὸ σημείωμα τῆς πίσω ἐπιφάνειας τοῦ ἐγγράφου. Δυστυχῶς ὁ γραμματικὸς ποὺ ἔκανε τὸ ἀντίγραφο παρέλειψε τὴ λέξη ποὺ δήλωνε τί εἰσέπραττε ὁ ὑπάλληλος τοῦ κομμερκίου (στ. 6). Πιθανότατα πρόκειτο γιὰ τὴν λέξη akçe δηλαδὴ ἄσπρα. Ἄλλα σχόλια γιὰ τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 198 - 199 καὶ 210.

Μνημονευόμενα ἔγγραφα: Φιρμάνι τοῦ Μωάμεθ Β', ποὺ διέταξε νὰ μὴν εἰσπράττεται κομμέρκι γιὰ τὶς προμήθειες τῆς Μονῆς (στ. 3 - 5). Δὲν σώζεται σήμερα στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς.

1. Γιὰ τὴν λέξη ποὺ ἔχει παραλειφθῇ βλ. τὰ σχόλια.

4. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ¹ ΑΔΕΜΣΑΧ

902, 11 - 20 Ζουγκάδε: 1497, 11 - 20 'Ιουλίου

Ο καθής και ο σούμπαςης των Παλατίων διατάσσονται να ενεργήσουν ανακρίσεις σχετικά με την επίθεση και τον φόνο, που έγιναν στο σπίτι κάποιου Νικόλα.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,352×0,155. Έχει αποκοπή το έγγραφο τμήμα πάνω από τον τουρά. Μελένη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στην πίσω επιφάνεια σημείωμα πολύ μεταγενέστερο: Άχρηστον φιομάνι παλαιόν. Φωτ. 18.

علم شاه بن بايزيد خان المظفر دائما

افتخار القضاة و المحكّام مبين الشرايع و الاحكام المخصوص بعناية الملك
العلام مولانا بلاط قاضي دام فضله ||² و مفخر الزعماء و الاما جد سوباشيسى
زيد قدرته توقيع رفيع واصل اوليجاق معلوم اولاكم شمدكيچالده ||³ نفس بلاطده
اولان خراج كذا لرمدن نيقوله نام ذمى قاپومه كلوب بعض كمسنه لر
اتفاق ادب ||⁴ فمه و دينه شتم اتدوك ديو خلاف واقع بكآ افترا و بهتان ادب
ظلم و جبر انمك استدلر و اوم ||⁵ اوزرنه كلوب بر اوغلمه تعدى يتشدرب قتل
اتديار عظيم حيف اولدي ديو عرض اتدوكى سبدن ||⁶ بو حكم شريفم ويرب
بيوردم كى بو خصوصاري تفتيش ادب كوره سز تزوير و تلبيسله حيف اولملو
ايلمياسز ||⁷ اكر زياده تعرض ايدرلريسه برآبر قوشوب بونده قاپومه كوندره سز
كلوب بونده تفتيش اولنه ||⁸ شيله بلاسز و اوغلين هلاك اتدوكلري دخى واقع
ايسه اصليله يرب قاپومه عرض اده سز ||⁹ بر دزلو دخي اتمياسز تكرار قاپومه شكايته
كلملو ايلمياسز متمردي عرض اده سز ||¹⁰ شيله بلاسز بر دفع شرعله فصل اولمش
قضيه ايسه بقا اده سز تحريراً فى اواسط ذى القعدة ||¹¹ سنه اثنى و تسعمائه

بمقام
صارداوا

1. Για τοῦ τοῦ σουλτάνου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: 'Αλεμσάχ, γιός τοῦ Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακηρύσσει τὸν ἱερὸ νόμο καὶ τοὺς ὁρισμούς, ποὺ ἀπολαμβάνει ἰδιαιτέρως τὴν συμπαράσταση τοῦ βασιλιᾶ τοῦ πάνσοφου, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ἃς διαρκέσῃ ἡ ἀρετὴ του. Καὶ τὸ καύχημα τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπιφανῶν, ὁ σούμπασης [τῶν Παλατίων] — ἃς ἀδξῇ ἡ δύναμή του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἃς γίνῃ γνωστὸ ὅτι τώρα, ἦλθε στὴν Πύλη μου κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μου (*zimmi*) τῆς πόλης τῶν Παλατίων, ποὺ πληρώνουν χαράτσι, μὲ τὸ ὄνομα Νικόλα καὶ ἀνέφερε τὰ ἑξῆς: «μερικοὶ μαζεύτηκαν καὶ λέγοντας ὅτι τοὺς βροῖσαμε, τοὺς ἴδιους καὶ τὴν θρησκεία — ἀντίθετα στὴν πραγματικότητα — μὲ συκοφάντησαν καὶ μὲ διέβαλαν καὶ θέλησαν νὰ καταπιέσουν καὶ νὰ βιαιοπραγήσουν. Καὶ ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ πρόσβαλαν καὶ σκότωσαν ἓνα γιό μου. Ἔγινε μεγάλη ἀδικία».

Γι' αὐτὸ ἔδωσα αὐτὸ τὸ τιμημένο μου διάταγμα καὶ διέταξα: Νὰ κάνετε ἀνακρίσεις γιὰ τὸ ζήτημα καὶ νὰ ἐνεργήσετε ὥστε νὰ μὴν γίνεταί ἀδικία μὲ δόλο καὶ ἀπάτη. Ἄν ἐπιτίθενται βίαια νὰ τοὺς στείλετε μαζί ἐδῶ στὴν Πύλη μου. Ὅταν ἔλθουν, νὰ γίνῃ ἐδῶ ἡ ἀνάκριση. Αὐτὰ νὰ γνωρίζετε. Κι ἂν πραγματικὰ σκότωσαν τὸν γιό του νὰ γράψετε μὲ ἀποδείξεις καὶ νὰ ἀναφέρετε στὴν Πύλη μου. Νὰ μὴν κάνετε διαφορετικά. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἔλθουν καὶ πάλι στὴν Πύλη μου γιὰ παράπονα. Νὰ ἀναφέρετε ὅποιον ἐπαναστατεῖ. Ἄν εἶναι ζήτημα ποὺ μιὰ φορὰ ἀποφασίσθηκε σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο, νὰ τὸ καταθέσετε.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ζουλκάδε τοῦ ἔτους 902.
Στὴν κατοικία τῶν Σάρδεων.

ΣΧΟΛΙΑ: Τὸ φερμάνι αὐτὸ καθὼς καὶ τὰ ἀρ. 5 καὶ 8 ἀποτελοῦν ἀρκετὰ σπάνιο εἶδος Ὀθωμανικῆς διπλωματικῆς, ἐφόσον πρόκειται γιὰ φερμάνια, ποὺ ἔχουν ἐκδώσει Ὀθωμανοὶ πρίγκιπες μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ διοικητῆς ἐπαρχίας. Ὡς τώρα μόνο ἓνα τέτοιο ἔχει ἐκδοθῇ στὸ *Belleten* 5 (1941), σελ. 108 - 9, 126 - 7: Πρὸβλ. τὸ ἄρθρο *farman* γραμμένο ἀπὸ τὸν U. H e y d στὴν νέα *Encyclopédie de l'Islam*. Γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν γιῶν τοῦ σουλτάνου μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ διοικητῆς στὶς διάφορες ἐπαρχίες τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους βλ. İ. H. U z u n ç a r s ı l ı, *Osmanlı devletinin saray teşkilatı*, Ἀγκυρα 1945, σελ. 116 - 143.

Ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἐκδότη τοῦ φερμανιοῦ, τὸν γιό τοῦ Βαγιαζήτ Β' Ἀλεμσάχ. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔχει ἀποτελέσει λῆμμα στὶς Ἑγκυκλοπαίδειες τοῦ Ἰσλάμ. Σύμφωνα μὲ τὸν H a m m e r εἶχε διατελέσει διοικητῆς τοῦ σαντζακιοῦ τοῦ Μεντεσέ: *Histoire de l'Empire Ottoman*, τόμ. Β' (1843), σελ. 31. Ὅμως ὅταν ἐξέδωσε τὸ φερμάνι ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, δὲν θὰ ἦταν διοικητῆς σ' αὐτὸ τὸ σαντζάκι. Γιατὶ στὸ ἑγγράφο ἀναφέρεται

ὡς κατοικία τοῦ πρίγκιπα ἢ πεδιάδα τῶν Σάρδεων (be makam-i Sardova). Ἄν ἡ ἀνάγνωση αὐτὴ εἶναι ὀρθή, πρέπει νὰ προστεθῇ πὼς οἱ Σάρδεις δὲν συγκαταλέγονται ἀνάμεσα στὶς γνωστὲς Μικρασιατικὲς πόλεις, στὶς ὁποῖες κατοικοῦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ πρίγκιπες. Εἶναι πάντως γνωστὸ ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Marino Sanuto ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1499-1501 κάποιος γιὸς τοῦ Βαγιαζήτ Β' ἦταν ἐγκατεστημένος στὸ Domosli (ἀρχαία Λαοδίκεια, σημερινὸ Denizli): Diarii, τόμ. Γ' (1880), στ. 127-128 καὶ 1521. Ὁ πρίγκιπας αὐτός, τὸν ὁποῖο ὁ Sanuto ἀναφέρει ὡς Zalabi χωρὶς νὰ δίνει τὸ ὄνομά του, ἐνδιαφερόταν γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Αἰγαίου καὶ εἶχε ἀνταγωνισμὸ μὲ τὸν πρίγκιπα, ποὺ βρισκόταν στὴν Μαγνησία. Βλ. καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἐπόμενου ἐγγράφου ἀρ. 5. Ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τοῦτο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἐπόμενο, τὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ἐπίσης στὶς ἀρχὲς τῶν Παλατίων, φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1497 καὶ 1499 ὁ Ἀλεμσάχ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ στέλνῃ διαταγὰς στὰ Παλάτια. Τὸ 1507 τοποθετήθηκε στὴν Μαγνησία: Uzunçarşılı, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 119.

Ἄγνωστο πὼς τὸ φερμάνι αὐτό, ποὺ ἀφορᾷ σὲ κάτοικο τῶν Παλατίων, βρέθηκε στὴ Μονὴ Πάτμου. Τὸ πιθανότερο θὰ εἶναι πὼς ὁ Νικόλας, γιὰ χάρη τοῦ ὁποῖου ἔχει ἐκδοθεῖ, κατέφυγε κάποτε στὴν Πάτμο ἔχοντάς το μαζί του.

5. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΑΛΕΜΣΑΧ

905, 1-10 Σαφέρ: 1499, 7-16 Σεπτεμβρίου

Ὁ καθὴς τῶν Παλατίων καὶ ὁ σούμπασης Γιουσούφ διατάσσονται νὰ βοηθοῦν τὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς Πάτμου νὰ ἀγοράζῃ κάθε χρόνο εἴκοσι μόδια σιτάρη ἀπὸ τὰ Παλάτια.

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,432×0,155. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΓ' αἰ.: τοῦ μ(η)ροπολι(του) διὰ τὸ σιτάρι. Στὸ κάτω μέρος τῆς ἀποτύπωμα σφραγίδας (ἐλλειψοειδῆς) 0,015×0,012: Yusuf Çakeri (βλ. σελ. 220). Φωτ. 19.

هو

علم شاه بن بايزيد خان المظفر دائما

افتخار قضاة المسلمين مختار ولاية المومنين معدن النضل و اليقين وارث علوم
الانبياء والمرسلين المخصوص بعون الملك المعين | ١ | مولانا بالاط قاضي
دام فضله و فخر الزعماء و الاداجد بالاط سوباشيسى يوسف زيد قدره ٣ توقيع

رفیع واصل اولیجاق بلاسز کی بوندن اسبق بطنوس جزیره سی غومنوسلرنه
 ||⁴ حضرت خداوندکار اعز الله انصاره حضرتلرنندن بالآطدن ییلده
 یکرّم مد بغدادی کندوا قجه سی اله ||⁵ الموق ایچون نشان همایون صدقه اولنمش
 قدیمدن هرکیم غومنوس اولور یسه اولدآخی کنڈو ||⁶ اقجه سی اله ییلده یکرّم
 مد بغدای صتون آلا کمسنه مانع اولمیه دیو فرمان عالی اولنمش حالیا ||⁷ مدربولید
 مشودیوس اول حکم واجب الاتباعی الوب یونده باب سعادت مآبمه کتورب
 بو جانبندن دخی ||⁸ اذن و اجازت طلب اتدوکی سبیدن بو حکم شریفی ویردم
 و بیوردم کی بر قرار سابق بطنوس جزیره سی ||⁹ غومنوسی کیم ایسه انده قضاء
 بالآطدن بو یکرّم مد بغدادی نرخ اوزره اقجه سی اله آلا کلان آدملرنه ||¹⁰ کمسنه
 مانع اولمیه قدیم الایامدن نوجهله اولی کلدیسه کرو کماکان مقرر اولوب مذکور
 ||¹¹ غومنوس دخی مقطوع اولان جزیره لرنی بیقصور خزانه عامره ایچون ایصال
 ایلیه یولده و ایزده ||¹² دکیزده و قراده کلوب کیدن رنجبرلرنه و کمیلرنه کمسنه
 دخل و تعرض دکورمیالر شیلکه واقع اولامنع اده سز ||¹³ تمرّد ادوب اسلامیانی
 عرض اده سز سیزک زمانکرده و سیزدن صکره هرکیم حاکم الشرع و زعیم الوقت
 اولورسه ||¹⁴ ییلده یکرّم مد بغدای المغه مانع اولمیالر بعد النظر حکم شریفم
 المرنده ابقا اده سز دایما تجدید حکم طلب اولنمیه شیه بلاسز ||¹⁵ علامت
 شریفه اعتماد اده سز تحریراً فی اوایل ||¹⁶ صفر المظفر سنه خمس وتسعمائه

بیورت

خاتون حرامی

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: 'Αλεμσάχ, γιός του Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν δικαστῶν τῶν Μουσουλμάνων, ὁ ἐκλεκτὸς τῶν διοικη-
 τῶν τῶν πιστῶν, τὸ μεταλλεῖο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, ὁ κληρονόμος τῆς
 σοφίας τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, ποὺ ἔχει δική του τὴν βοήθεια τοῦ
 συμπαραστάτη βασιλιᾶ, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ὡς διαρκέση
 ἡ ἀρετὴ του. Καὶ ἡ δόξα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐπιφανῶν, ὁ σοῦμπασης τῶν Παλα-
 τίων Γιουσούφ — ὡς ἀῶθῃ ἡ δύναμή του.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς νὰ γνωρίζετε ὅτι
 παλαιότερα δόθηκε ὡς ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὴν μεγαλειότητα τοῦ βασιλιᾶ — ὁ
 Θεὸς ὡς ἐξάρη τις νῆκες του — ἓνα αὐτοκρατορικὸ διάταγμα πρὸς τοὺς ἡγου-
 μένους τοῦ νησιοῦ Πάτμος γιὰ νὰ παίρνουν κάθε χρόνο ἀπὸ τὰ Παλάτια μὲ
 δικά τους χρήματα εἴκοσι μόδια σιτῆρι. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔγινε ἓνας αὐτοκρα-

τορικός όρισμός πού έλεγε: 'Οποιοσδήποτε κι αν είναι ήγούμενος, αυτός άς άγοράζη με τά χρήματά του είκοσι μόδια σιτάρι κάθε χρόνο κι άς μὴν τόν έμποδίζη κανείς.

Τώρα, έπειδή ό μητροπολίτης Μεθόδιος πήρε αυτό τό διάταγμα, στο όποιο πρέπει ύπακοή, τό έφερε έδω στην εύδαίμονα Πύλη μου και ζήτησε κι από αυτό τό μέρος άδεια και νά επιτρέψω, έδωσα αυτή τήν τιμημένη γραφή μου και διέταξα: Σύμφωνα με τήν παλιά κατάσταση, αν ό ήγούμενος τοῦ νησιού Πάτμος, όποιοσδήποτε κι αν είναι, παίρνει εκεί, από τό καδηλήκι τών Παλατίων, αυτά τά είκοσι μόδια σιτάρι με τά χρήματά του, στην τιμή τής άγοράς, νά μὴν έμποδίση κανείς τούς ανθρώπους του, πού έρχονται. Με τόν τρόπο, πού ίσχυε από τόν παλαιό καιρό ως τώρα, και πάλι, όπως ήταν, νά τακτοποιηθῇ. 'Ο ήγούμενος, πού αναφέρθηκε, νά στέλνη στο άκέραιο τόν κατ' άποκοπήν (*maktu*) φόρο του (*cizye*) για τό βασιλικό θησαυροφυλάκιο. Κανείς νά μὴν έπεμβαίνει και επιτίθεται εναντίον τών έμπόρων και τών πλοίων τους όταν πηγαιόερχονται στον δρόμο, στην ξηρά και στην θάλασσα. "Ωστε, αν συμβῇ τοῦτο, νά τό έμποδίσετε. "Οποιον επιμένει και δέν συνετίζεται νά τόν αναφέρετε. Στα χρόνια σας και μετά από σας, όποιοι κι αν γίνουν δικαστής τοῦ ιεροῦ νόμου ή άρχηγός τής έποχής, νά μὴν έμποδίσουν νά παίρνουν κάθε χρόνο είκοσι μόδια σιτάρι. 'Αφού τό λάβετε ύπόψη νά καταθέσετε τό τιμημένο διάταγμα στα χέρια τους. Νά μὴν γίνεται διαρκώς αίτηση για τήν ανανέωση τοῦ διατάγματος. Αυτά νά έχετε ύπόψη. Νά πιστέψετε στο τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τό πρώτο δεκαήμερο τοῦ ενδόξου Σαφέρ τοῦ έτους 905.

Στο στρατόπεδο τοῦ Χατούν Χαρεμί.

ΣΧΟΛΙΑ: Για τό έγγραφο καθώς και τόν μητροπολίτη Μεθόδιο βλ. παραπάνω σελ. 199 - 200 και 205.

'Η λέξη *cizye* έδω (στ. 11) θα πρέπει μάλλον νά σημαίνει τόν κεφαλικό φόρο. 'Η καταβολή τοῦ κεφαλικοῦ φόρου κατ' άποκοπήν (*maktu*) ήταν συνηθισμένο φαινόμενο κατὰ τόν ΙΕ' και ΙΓ' αί. Βλ. τό πρόσφατο άρθρο τοῦ H. İnalcık στη νέα Encyclopédie de l'Islam (λήμμα *djizya*). 'Από τό έγγραφό μας προκύπτει πώς και οί μοναχοί υποβάλλονταν στην *cizye* ενώ είχε επικρατήσει ή έντύπωση (τήν όποία με δισταγμό αναφέρει ό İnalcık στο παραπάνω άρθρο του) πώς ως τό 1691 οί έκκλησιαστικοί και οί μοναχοί ήταν απαλλαγμένοι από αυτή τη φορολογία.

Οί διαταγές τοῦ 'Αλεμσάχ, πού διατυπώνονται σ' αυτό τό έγγραφο, δέν περιορίζονται στο νά εξασφάλιση ή Μονή τήν έτήσια άγορά είκοσι μοδίων σιταριού. 'Επεκτείνονται και στην προστασία τών ανθρώπων τής Μονῆς στην ξηρά και στη θάλασσα. 'Από τό έγγραφο δηλαδή προκύπτει ότι ό 'Αλεμσάχ ενδιαφερόταν για τήν Πάτμο. Τό γεγονός δέν είναι παράδοξο. 'Από τόν Marino Sanuto μαθαίνουμε πώς, εκτός από τόν Κορκούτ (βλ. παραπάνω σελ.

188 - 190) κι άλλοι γιοι του Βαγιαζήτ Β', τοποθετημένοι στη Μικρασία, ενδιαφέρονταν για τον πόλεμο των κουρσάρων στην περιοχή της Δωδεκανήσου ή διατηρούσαν σχέσεις με τους Ίωαννίτες: Diarii, τόμ. Γ' (1880), στ. 125 - 128, 563, 1119· βλ. και το προηγούμενο έγγραφο.

Μνημονευόμενα έγγραφα: Μολονότι υπάρχει κάποια ασάφεια, που οφείλεται σε επανάληψη, θα πρόκειται για ένα φερμάνι προς τους ήγουμένους της Μονής Πάτμου, το οποίο επέτρεπε να αγοράζουν κάθε χρόνο είκοσι μόδια σιτάρι από τα Παλάτια (στ. 3 - 6). Πρέπει να αποδοθῇ στον Βαγιαζήτ Β', τον πατέρα του Άλεμσάχ εφόσον ο σουλτάνος που το είχε εκδώσει αναφέρεται ως ζωντανός. Δεν σώζεται σήμερα στο αρχείο της Μονής.

Ἡ σφραγίδα
στην πίσω επιφάνεια του εγγράφου.

6. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β'

909, 1 - 10 Σαφέρ: 1503, 26 Ἰουλίου - 4 Αὐγούστου

Ὁ καθὼς τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ ἀνεύρη τρεῖς Πατμιῶτες, τοὺς ὁποίους ἀπήγαγαν κουρσάροι.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,419×0,15. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση ἄρκετὰ καλή. Σὲ μερικὰ σημεῖα σκωληκόβρωτο. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημείωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: τοῦ σουλτᾶν Παγιαζίτη, διὰ νὰ εὐγάλουν σκλάβους. Φωτ. 20.

هو

بايزيد بن محمد خان المظفر دائما

قدوة القضاة و الحكام مميّز الحلال عن الحرام مولانا بلاط قاضي سي دام فضله
توقيع رفيع همايون || ²واصل اوليجاق معلوم اولاكم تحت قضاكن دارنده
فرمان همايون نوغومنوز اوغي منوز || ³نام پاپاز درگاه معلومه عرض حال ايدب
مذكور قاضي لقدمه اولان باطنوز اطهسندن (?) || ⁴لوند اوچ ادملرمز سرقه ايدب

اسير ديو اول نواحي ده صاتمش ديو بلدردی || ⁵ایله اولسه بیوردم کی مذکورک
اسير ديو صاتلان ادملری هرکیمک النده بولنورسه || ⁶خصمایی برابر ادب شرعله
تفتیش ادهسن بعد الثبوت شرعله حکم ایدب الیویرهسن || ⁷و سارقى دخى
اقرباسنه و يتاقلرنه بولدرب شرعله عرفله لازم اولانی یرنه قویهسن || ⁸و قلوبم
علوفجی علی بله مباشر اوله اما خصمایه خلاف شرع و عرف تعدی اتمیه اکر
ایدرسه || ⁹یازب عرض ادسن و الا صکره استماع اولنورسه سندن بلنور شيله
بلاسن تمرّد ادنی || ¹⁰سکداسز اسلمیانی یازب عرض ادهسن علامت شریفه
اعتماد قلاسن تحریراً || ¹¹فی اوایل صفر المظفر سنه تسع و تسعمائه

بمقام
قسطنطنیه

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Βαγιαζήτ, γιός τοῦ Μωάμεθ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ ὑπόδειγμα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακρίνει τὸ ἐπιτρεπτέο ἀπὸ τὸ ἀπαγορευτέο, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων, — ὡς διαρκέση ἢ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ὡς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ὁ κομιστής τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, ἀπὸ τὴν ἔδρα τῆς δικαιοδοσίας σου, ὁ παπᾶς ὁ ὀνομαζόμενος ἡγούμενος (*nugumenoṣ ugımenoṣ*) ὑπέβαλε ἀναφορὰ στὴν ὑψηλὴ Αὐλὴ μου καὶ γνωστοποίησε τὰ ἑξῆς: «Ἀπὸ τὸ νησί τῆς Πάτμου, ποὺ βρίσκεται στὸ καδηλίκι ποὺ ἀναφέρθηκε, οἱ κουρσάροι (*levend*) ἀπῆγαγαν τρεῖς ἀνθρώπους μας καὶ τοὺς πούλησαν σὰν αἰχμαλώτους στὴν περιοχὴ αὐτῇ».

Λοιπὸν διέταξα: Σ' ὁποιοὺδήποτε χέρια κι ἂν βρεθοῦν οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ παραπάνω, ποὺ πουλήθηκαν σὰν αἰχμάλωτοι, νὰ κάνῃς ἀνακρίσεις σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τοὺς ἀντιδίκους. Ἀφοῦ ἐπιβεβαιώσης μὲ μάρτυρες, νὰ διατάξῃς σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο καὶ νὰ τοὺς παραλάβῃς. Νὰ ἀναγκάσης τοὺς συγγενεῖς τους καὶ τὸν κλεπταποδόχο νὰ βροῦν τὸν ἀπαγωγέα καὶ νὰ τακτοποιήσης ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖο κατὰ τὸν ἱερὸ καὶ ἐθιμικὸ νόμο. Καὶ ὡς χειριστὴ τὸ ζήτημα καὶ ὁ δοῦλος μου ὁ οὐλουφετζή Ἀλῆς. Ἀλλὰ νὰ μὴν ἀδικήσῃ τοὺς ἀντιδίκους ἀντίθετα στὸν ἱερὸ καὶ τὸν ἐθιμικὸ νόμο. Ἄν ἀδικήσῃ νὰ γράψῃς καὶ νὰ ἀναφέρῃς. Ἀλλιῶς κατόπιν, ἂν μαθευτῇ, θὰ ἀποδοθῇ σὲ σένα.

Αὐτὰ νὰ ἔχῃς ὑπόψη. Νὰ ἐπιβάλετε τάξῃ σ' ὅποιον ἀντισταθῇ. Νὰ γράψῃς καὶ νὰ ἀναφέρῃς ὅποιον δὲν συννετισθῇ. Νὰ πιστέψῃς στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἐνδόξου Σαφὲρ τοῦ ἔτους 909.

Στὴν κατοικία τῆς Κωνσταντινούπολης.

ΣΧΟΛΙΑ: Για τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 199 - 201, ὅπου τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πειρατεία γύρω ἀπὸ τὴν Πάτμο. Ὁ γραμματικός, ποὺ συνέταξε τὸ κείμενο, ἔκανε σύγχυση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγουμένου καὶ τοῦ ἀξιωματός του (στ. 2), τὸ ὁποῖο φαίνεται πὼς ἔγραψε δύο φορές μὲ διαφορετικὸ τρόπο.

Για τοὺς κουρσάρους (levend) βλ. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Κωνσταντινούπολη 1965, σελ. 170 - 188.

Για τὸ στρατιωτικὸ ἀξίωμα τοῦ οὐλουφετζή βλ. Moravcsik, *Byzantinoturcica*², τόμ. Β', σελ. 65 (λῆμμα ἀλοφατζίδες), ὅπου καὶ ἡ βιβλιογραφία.

7. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β'

913, 21 - 29 Σαφέρ: 1507, 2 - 11 Ἰουλίου

Οἱ καδῆδες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων διατάσσονται νὰ ἐνεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὴν φορολογία, στὴν ὁποία ὑποβάλλονταν οἱ Πατριῶτες στὶς σκάλες τῶν δύο αὐτῶν πόλεων.

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,37×0,17. Ἔχει ἀποκοπῇ τὸ ἄγραφο τμῆμα πάνω ἀπὸ τὸν τουρᾶ. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση μέτρια. Πολλὲς σχισμὲς στὶς διπλώσεις. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ IZ' αἰ.: ὁρησμός διὰ τοὺς μπέδες καὶ ὅσοι πηράζουν. Φωτ. 21.

بایزید بن محمد خان المظفر دائما

مفخري القضاة و الحکام معدني الفضل و الکلام اياناوغ و بلاط قاضيلري دام
فضلهما توقيع رفيع همايون واصل ||² اوليجاق معلوم اولاه باطنوس كافرلرندن
دركاه معلومه كلوب شويله عرض ايلديلر كي اياناوغ و بلاط ||³ ايسكله لري
تيمار اولوب قديمندن ذكر اولنان ايسكله لره بونلردن كلوب كيدن كمسنه ||⁴ لردن
اوليكلان عادت و قانوندن زياده نسنه الوب ظلم و حيف ايدرلر ايمش ||⁵ ايله
اولسه بيوردوم كي اول ييرونك قدماسين و ثقاتين جمع ايليوب اوکات وجهله تفتيش
||⁶ ايدوب كوره سز شويله كي ذكر اولان طايغه دن اول ايسكله لره كلان كمسنه لردن
||⁷ عادت و قانوندن زياده نسنه الوب ظلم و حيف ايدرلر ايسه منع و دفع ايدب
حکم ||⁸ ايليوب قديمندن اوليكلان عادت و قانوندن زياده نسنه لرین الدرميوب
اوليكلانه مخالف |⁹ ايش ايتدرميه سز بر درلو داخی اتمايه سز و اکر اسلميوب

اوليكلا نه مخالف ايش اتمك ||¹⁰ استرار ايسه يازوب باب سعادت مابمه عرض
 ايده سز شويله بلاسز و بعد النظر بو حكمي ||¹¹ المرند ابقا ايدب علامت شريفمه
 اعتماد قلاسز تحريراً في اواخر ||¹² صفر المظفر سنه ثلث عشر وتسعمائه

بمقام
 ادرنه

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Βαγιαζήτ, γιός τοῦ Μωάμεθ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὰ δύο καυχήματα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὰ μεταλλεῖα ἀρετῆς καὶ θεολογίας, οἱ καθῆδες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων — ἃς διαρκέσῃ ἡ ἀρετὴ τους.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἃς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀπίστους τῆς Πάτμου ἦλθαν στὴν ὑψηλὴ Αὔλῃ μου καὶ ὑπέβαλαν τὴν ἐξῆς ἀναφορά: «Οἱ σκάλες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων εἶναι τιμάρια. Εἰσπράττοντας περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἔθιμο καὶ νόμος (*adet ve kanun*) ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ αὐτούς, ποὺ πηγαινοέρχονται στὶς σκάλες, ποὺ ἀναφέρθηκαν, ἀσκοῦν τυραννία καὶ καταπίεση».

Ἄν εἶναι ἔτσι, διέταξα: Νὰ συγκεντρώσετε τοὺς γέροντες καὶ τοὺς εὐνυπόληπτους αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ νὰ κάνετε ἀνακρίσεις μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Νὰ φροντίσετε ὥστε, ἂν ἀσκήσουν τυραννία καὶ καταπίεση, ἂν ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἀναφέρθηκε, πάρουν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι εἶναι τὸ ἔθιμο καὶ ὁ νόμος, νὰ τοὺς ἐμποδίσετε καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούσετε. Νὰ διατάξετε νὰ μὴν πάρουν ἀπὸ τὰ πράγματα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ τὸ ἔθιμο καὶ ὁ νόμος. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἐνεργήσουν ἀντίθετα στὰ ἰσχύοντα. Νὰ μὴν κάνετε διαφορετικά. Ἄν, χωρὶς νὰ συνεισθοῦν, θέλουν νὰ ἐνεργοῦν ἀντίθετα στὰ ἰσχύοντα, νὰ γράψετε καὶ νὰ ἀναφέρετε στὴν εὐδαίμονα Πύλῃ μου. Αὐτὰ νὰ γνωρίζετε κι ἀφοῦ τὰ λάβετε ὑπόψη νὰ ἀφήσετε στὰ χέρια τους τοῦτο τὸ διάταγμα καὶ νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε στὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ ἐνδόξου Σαφὲρ τοῦ ἔτους 913.

Στὴν κατοικία τῆς Ἀδριανούπολης.

ΣΧΟΛΙΑ: Σχετικὰ μὲ τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 199.

8. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΚΟΡΚΟΥΤ

917, 1-10 Ραμαζάν: 1511, 22 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου

Ὁ καπετάνιος Χατζή-Ἰλιὰς διατάσσεται νὰ συλλάβῃ τὸν καπετάνιο Χαμζᾶ, ποὺ αἰχμαλώτισε ἐξὶ Πατμιῶτες.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,442×0,152. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Κάτω ἀριστερά στρογγυλή σφραγίδα διαμέτρου 0,017 με ἀραβικό θρησκευτικό ρητό. Στή πίσω ἐπιφάνεια σημείωμα τοῦ IZ' αἰ.: ≠ Τοῦ-τος ἐστὶν διὰ τοὺς σκλάβους. Φωτ. 22.

هو

قورقد بن بايزيد خان المظفر دائما

خلف الرؤساء رئيس حاجي الياس زيد مهارته توقيع رفيع همايون واصل اوليجاق معلوم اولاكم ||² حاليا جزيره باتنوس ذمیلرندن پاپاس كلوري باب سعادت مآمه كلوب شيله بلدردي كي درياده يورركن ||³ التي نفر يولداشلمزه خمزه رئيس طوش اولب اسير ايلدي ديو بلدردي ايله اولسا مزبور رئيسك ||⁴ وشرکاسنك تفتيشي ايچون حکم شريفمله قولم احمد چليي کوندرلدي بيوردمكي بو حکم شريفم ||⁵ دخي سکا واصل اولدقده مزبور رئيسي اکر درياده و اکر قوریده در بو خصوصچون واران قولمله ||⁶ بله معاونين و مباشر اولب بهر حال مذکور رئيسي اله کتورمسنه مجد و ساعي اولاسز بو بابده ||⁷ ارلکک دميدر شيله بلوب هنيرده استماع ادرسکز بولنمسنه اقدام ادهسز و جزيره باتنوسك ||⁸ خراج کذار ذمیلرين دخي لوند طائفه سندن و غيریدن کورب کوزدب بر فرد کمسنيه انجندرمياسز ||⁹ بو بابده شرتي و شناعتي ظاهر اولان طایفه لوندي يازب باب سعادت مآمه بلدرهسز ||¹⁰ شيله بلوب امر همايونم موجبنجه عامل اولاسز علامت شريف ازره اعتماد قلاسز ||¹¹ تحريراً في اوایل شهر رمضان المبارك لسنه سبع عشر و تسع مائه

بمقام
معنسا

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Κορκούτ, γιός τοῦ Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Ὁ κληρονόμος (*halef*) τῶν καπετάνιων (*reis*), ὁ καπετάνιος Χατζή-Ἰλιάς (*Hacı İlyas*) — ἄς ἀδξηθῇ ἡ ἱκανότητά του.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἃς γίνῃ γνωστὸ ὅτι κάποιος παπᾶς καλόγερος (*paras kaloiri*) ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους (*zimmi*) τοῦ νησιοῦ Πάτμος ἦρθε στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου καὶ πληροφορόρησε τὰ ἐξῆς: «Ὁ καπετάνιος Χαμζᾶ συνάντησε ἕξι συντρόφους μας ποὺ θαλασσοπορεύονταν καὶ τοὺς αἰχμαλώτισε».

Λοιπόν, ἐστάλθηκε γιὰ ἀνακρίσεις τοῦ καπετάνιου, ποὺ ἀναφέρθηκε,

καὶ τῶν συντρόφων του ὁ δοῦλος μου Ἀχμέτ τσελεμπή μὲ ἓνα τιμημένο διάταγμα μου. Διέταξα: "Ὅταν φθάσει σὲ σένα τὸ τιμημένο μου διάταγμα, νὰ προσπαθήσετε καὶ νὰ ἀγωνισθῆτε γιὰ νὰ συλλάβετε ὅπωςδήποτε μὲ τὴν βοήθεια καὶ συνεργασία τοῦ δούλου μου, ποὺ ἔρχεται γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὸν καπετάνιο, ποὺ ἀναφέρθηκε, εἴτε ὁ καπετάνιος, ποὺ ἀναφέρθηκε, βρίσκεται στὴν θάλασσα εἴτε στὴ στεριά. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ στιγμή νὰ φανῆτε ἄνδρες. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη. Νὰ ἀγωνισθῆτε γιὰ νὰ βρεθῇ ὅπουδήποτε ἀκούσετε [ὅτι βρίσκεται]. Νὰ φροντίσετε καὶ νὰ προφυλάξετε τοὺς ὑπηκόους ποὺ πληρώνουν χαράτζι (*haraç güzar zımmileri*) τῆς νήσου Πάτμος ἀπὸ ομάδες κουρσάρων (*levent*) καὶ λοιπῶν καὶ νὰ μὴν ἀφήσετε κανένα νὰ τοὺς κακοποιῇ. Νὰ γράψετε καὶ νὰ ἀναφέρετε στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου τὴν ομάδα κουρσάρων, τῶν ὁποίων ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ φανερώθηκε ἡ κακία καὶ ἡ ἀνομία. Ἐχοντας ὑπόψη αὐτὰ νὰ ἐνεργήσετε σύμφωνα μὲ τὴν ὑψηλὴ διαταγὴ μου. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφθηκε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ εὐλογημένου μηνὸς Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 917.

Στὴν κατοικία τῆς Μαγνησίας.

ΣΧΟΛΙΑ: Γιὰ τὴν πειρατεία γύρω ἀπὸ τὴν Πάτμο κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα καθὼς καὶ γιὰ τὸν Κορκούτ βλ. παραπάνω σελ. 188 - 192 καὶ 200 - 201.

Ὁ Κορκούτ ἔλλαξε ἀρκετὲς φορές ἔδρα στὶς δυτικὲς Μικρασιατικὲς ἐπαρχίες. Δύο ἦταν κυρίως οἱ πόλεις, ὅπου κατοίκησε: Ἡ Μαγνησία καὶ ἡ Ἀττάλεια. Ἡ Μαγνησία ὡς ἔδρα τοῦ Κορκούτ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ μία Ἑλληνικὴ πηγὴ τῶν χρόνων του, τὸ ἀνώνυμο χρονικὸ μὲ τὸν τίτλο "Ἐκθεσις Χρονικὴ (ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Λονδῖνο 1902, σελ. 39, 21, 53, 9 καὶ 54, 2).

Σημειῶνω πῶς στὸ φερμάνι αὐτὸ ὑπάρχει ἀποτύπωμα σφραγίδας, γεγονὸς ποὺ συμβαίνει σπάνια, σύμφωνα μὲ ὅσα γράφει ὁ U. Heyd στὸ ἄρθρο του *farman* στὴν νέα *Encyclopédie de l'Islam*¹.

9. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 1 - 10 Μοχαρρέμ : 1521, 1 - 10 Δεκεμβρίου

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,418×0,20. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση ἄριστη. Φωτ. 23.— Σχετικὰ μὲ τὸ φερμάνι τοῦτο βλ. τὸ ἀμέσως ἐπόμενο ἀρ. 10.

1. Στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς βρίσκεται ἀκόμα ἓνα ἔγγραφο, ποὺ ἔχει ἐκδώσει Ὁθωμανὸς πρίγκιπας: "Ἐνα φερμάνι τοῦ Μουσταφᾶ, γιοῦ τοῦ Σουλεῖμάν Μεγαλοπρεπῆ, ἐκδεδομένο τὸ 947 (1541) στὴ Μαγνησία. Κι αὐτὸ ἔχει ἀποτύπωμα σφραγίδας κάτω ἀριστερά.

10. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 11 - 20 Ραμαζάν : 1522, 4 - 13 Αύγουςτου

Οί καδηδες τής 'Ανατολής διατάσσονται νά διευκολύνουν τοὺς Πατριῶτες, πού πηγαίνουν ἐκεῖ γιὰ νά ἀγοράσουν σιτηρά, ὄσπρια καὶ ἄλλες προμήθειες.

Τὸ κείμενο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ παραδίδεται ἀπαράλλακτο ἀπὸ δύο φερμάνια, γραμμένα σὲ χαρτὶ ἴδιων διαστάσεων (0,418×0,20), πού διαφέρουν ἀνάμεσά τους μόνο ὡς πρὸς τὴ χρονολογία καὶ τὸν τόπο, ὅπου ἔχουν ἐκδοθῇ. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ προηγούμενο ἀρ. 9, πού ἔχει ἐκδοθῇ κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Μοχαρρέμ τοῦ ἔτους 928 (1 - 10 Δεκεμβρίου 1521) στὴν Κωνσταντινούπολη (be makam-i Konstantinye). Τὸ δεύτερο ἔχει ἐκδοθῇ κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ραμαζάν 928 (4 - 13 Αύγουςτου 1522) στὸ στρατόπεδο τῆς Ρόδου.

Ἡ ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν δύο ἐγγράφων εἶναι ἀξιοσημείωτη γιὰτὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι περιέχουν τὸ ἴδιο κείμενο ἔχουν ἐπὶ πλέον τὴν ἴδια σχεδὸν μορφή. Συγκεκριμένα, κατὰ τοὺς ἐπτὰ πρώτους στίχους ἔχουν τὸν ἴδιο ἀκριβῶς ἀριθμὸ λέξεων σὲ κάθε στίχο. Στὸν ὄγδοο στίχο ὑπάρχει ἡ μοναδική διαφορὰ, πού εἶναι καθαρὰ λεκτική. Ἀντὶ γιὰ τὴν λέξη kifayet (ἐπάρκεια) ὑπάρχει ἡ λέξη hacet (ἀνάγκη). Ἀπὸ τὸν ὄγδοο στίχο καὶ πέρα παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν μορφή καὶ μόνο, ἐπειδὴ ὁ γραμματικός, πού ἔγραψε τὸ δεύτερο κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἔγγραφο, ἔγραψε ἀραιότερα καὶ καθαρότερα σὲ τεσσαρῆμισυ στίχους αὐτὰ πού ὁ ἄλλος κατόρθωσε νὰ χωρέσουν σὲ τρεισήμισυ μόνο. Ὡς σημειωθῇ πὼς σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους περιέχονται οἱ τυπικὲς φράσεις μὲ τίς ὁποῖες τελειώνουν τὰ φερμάνια. Ἡ ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὰ δύο ἔγγραφα ἐπιτρέπει νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ γραμματικός, πού ἔγραψε τὸ δεύτερο ἔγγραφο, εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ πρῶτο.

Ἐφόσον τὸ κείμενο παραδίδεται αὐτούσιο κι ἀπὸ τὰ δύο ἔγγραφα, ἡ χωριστὴ ἐκδόσή του δὲν θὰ εἶχε νόημα. Δίνω τίς φωτογραφίες καὶ τῶν δύο, ἐκδίδω ὅμως αὐτὸ πού ἔχει συνταχθῇ στὴ Ρόδο ἐπειδὴ συνδέεται περισσότερο μὲ τὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης. Στὰ σχόλια προσπαθῶ νὰ ἐξηγήσω ποῦ ὀφείλεται ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο ὁμοίων αὐτῶν φερμανιῶν.

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,418×0,20. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση ἄριστη. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημείωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: *Διαλαμβάνει ὅτι οἱ Πάτριοι Χριστιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ ἔχουν ἀπὸ ταῖς σκάλαις εἴ τι θέλουν ζωοτροφίαις καὶ ῥοῦχα μὲ τὰ ἄσπρα τους ἀκωλύτως. Φωτ. 24.*

هو

سليمان شاه بن سليم شاه خان
المظفر دائماً

مفاخر القضاة و الاحكام معادن الفضائل و الكلام اناطولي قاضيلري زيد فضلهم
توقيع رفيع همايون واصل اوليجاق معلوم اولاً كى || ²بوندن اقدم مرحومان
مغفور لهما جدم سلطان بايزيد خان و بابام سلطان سليم خان انار الله برهانها
بطنوس اطهسى || ³كافرلرينه احكام شريفه ويروب كندو يمكلرى مصلحتي
ايچون كفايت مقداري اقچهلري ايله بغدادى و بوكرلجه و ساير اسباب || ⁴مهمه لرين
الماق استدكلرنده كمسنه مانع اولميه ديو امر اتمشلايمش حاليا مزبور اطه
كافرلري دركاه معلومه ادم كوندروب || ⁵ذكر اولنان احكام شريفه مقتضاسنجه
كندو مصلحتلري ايچون اقچهلرى ايله بغدادى و ساير اسباب الماق استدكلرنده
نايلردن || ⁶و سوباشيلردن و غيريدن بعضى كمسنه لر مانع اولورلر ديو عرض
ايدوب اول بابده حكم شريفم طلب اتدكلري سببدن || ⁷بيوردوم كه مزبور اطه
كافرلري هر قنغكرك تحت قضااسنه واروب كندولر ايچون اقچهلري ايله كفايت
مقدارى || ⁸بغداي و بوكرلجه و ساير اسباب الماق استدكلرنده انوك كى نايلردن
و سوباشيلردن و غيريدن مانع اولورايسه منع و دفع || ⁹ايلوب مشارلها جدم
و بابام نور الله مرقد هما ويردكلري احكام شريفه موجبارنجه كندولره خاجت مقداري
اقچهلرى || ¹⁰ايله الدورسز اولبابده مانع اولماق استيانلري منع ايليه سز منعه
ممنوع اولمايوب تمرد ايدنلري || ¹¹يازوب بلدره سز شويله بلاسز علامت شريفه
اعتماد قلاسز تحريراً فى اواسط شهر || ¹²رمضان سنه ثمان و عشرين و تسعمائه

بيورت

جزيره ردوس

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Σουλεϊμάν-σάχ, γιός του Σελήμ-σάχ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὰ κανχήματα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὰ μεταλλεῖα ἀρετῆς καὶ
θεολογίας, οἱ καδῆδες τῆς Ἀνατολῆς — ἃς διαρκέση ἡ ἀρετὴ τους.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἃς γίνη γνωστὸ ὅτι
κατὰ τὸ παρελθὸν οἱ μακαρίτες καὶ συγχωρημένοι, ὁ παπποῦς μου, σουλτὰν
Βαγιαζήτ-χάν καὶ ὁ πατέρας μου, σουλτὰν Σελήμ-χάν — ὁ Θεὸς ἃς φωτίζει
τὴ μαρτυρίαν τους — ἔδωσαν στοὺς ἀπίστον τοῦ νησιοῦ Πάτμος τιμημένα
διατάγματα καὶ ὄρισαν, ὅταν θέλουν [οἱ ἄπιστοι] νὰ ἀγοράζουν μὲ ἐπαρκῆ

ποσότητα χρημάτων τους σιτηρά και ὄσπρια και λοιπές προμήθειες για τὴν διατροφή τους, νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζη κανεὶς.

Τώρα οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἀναφέρθηκε, ἔστειλαν ἄνθρωπο στὴν ὑψηλὴ Ἀδλὴ μου καὶ ὑπέβαλαν ἀναφορὰ λέγοντας: «μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τοποτηρητὲς (naib) καὶ τοὺς σουμπασῆδες καὶ τοὺς λοιποὺς ἐμποδίζουν στὸ νὰ ἀγοράσουν γιὰ δικό τους λογαριασμό, μὲ χρήματά τους, σιτηρὰ καὶ λοιπές προμήθειες, σύμφωνα μὲ τίς ἀπαιτήσεις τῶν τιμημένων διαταγμάτων, ποὺ ἀναφέρθηκαν».

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἐπειδὴ ἐζήτησαν τιμημένο διάταγμά μου, διατάσσω: "Ὅταν οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἀναφέρθηκε, φθάνουν στὶς πόλεις τοῦ καθενὸς ἀπὸ σᾶς καὶ θέλουν νὰ ἀγοράσουν γιὰ τοὺς ἴδιους μὲ χρήματά τους ἀρκετὴ ποσότητα σιτηρῶν καὶ ὄσπριων καὶ ἄλλων προμηθειῶν, νὰ ἐμποδίσετε καὶ νὰ ἀποκρούσετε ἂν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τοποτηρητὲς καὶ τοὺς σουμπασῆδες καὶ τοὺς λοιποὺς ἐμποδίζουν. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω τιμημένα διατάγματα, τοῦ παπποῦ μου καὶ τοῦ πατέρα μου — ἃς φωτίζη ὁ Θεὸς τοὺς τάφους τους — νὰ τοὺς ἀφήνετε νὰ ἀγοράζουν γιὰ τοὺς ἴδιους μὲ ἐπαρκὴ ποσότητα χρημάτων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐμποδίσετε ὅσους θέλουν νὰ τοὺς ἐμποδίζουν ὅσους δὲν ὑποτάσσονται καὶ ἀντιστέκονται νὰ γράψετε καὶ νὰ τοὺς ἀναφέρετε. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ μηνὸς Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 928.

Στὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Ρόδος.

ΣΧΟΛΙΑ: Τὸ φερμάνι αὐτὸ ἔχει ἐκδοθῇ συγχρόνως καὶ στὸ ἴδιο μέρος μὲ τὸ ἀκόλουθο ἀρ. 11.

Οἱ καδῆδες τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, εἶναι οἱ καδῆδες τῆς δυτικῆς Μικρασίας. Κυρίως θὰ εἶναι οἱ καδῆδες τῶν Παλατιῶν καὶ τοῦ Θεολόγου, τῶν δύο δηλαδὴ πόλεων, μὲ τίς ὁποῖες εἶχε σχέσεις ἡ Πάτμος, καθὼς δείχνουν καὶ ἄλλα ἔγγραφα.

Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ παλαιότερου ἐγγράφου — ἀρ. 9 — ἐνισχύει τὴν εἰκασία, ποὺ διατυπώσαμε παραπάνω στὴ σελ. 204, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἡγούμενος ζήτησε τότε πρόφαση γιὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ στὴ Ρόδο. Μποροῦμε τουλάχιστο νὰ ὑποθέσωμε πὼς μὲ τὴν πρόφαση ὅτι χρειαζόταν ἓνα φερμάνι ὅμοιο μὲ ἐκεῖνο, ποὺ τοῦ εἶχε χορηγηθῇ πρὶν ἀπὸ ὀκτὼ περίπου μῆνες στὴν Κωνσταντινούπολη, κατόρθωσε νὰ παρατείνῃ τὴν παραμονή του στὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλτάνου. Ὑπενθυμίζω πὼς εἶχε μείνει ἐκεῖ σαρανταδύο μέρες (σελ. 203). Ἐξηγεῖται ἄραγε ἔτσι ἡ ἐκδοσὴ δύο ὁμοίων ἐγγράφων μέσα σὲ τόσο σύντομο χρονικὸ διάστημα; Γιὰ ἄλλα σχόλια βλ. σελ. 199.

Μνημονεύμενα ἔγγραφα: Φερμάνια τοῦ Βαγιαζήτ Β' καὶ Σελήμ Α', ποὺ διατάσσουν νὰ μὴν ἐμποδίζη κανεὶς τοὺς Πατμιῶτες κατὰ τὴν ἀγορὰ σιτηρῶν, ὄσπριων καὶ ἄλλων προμηθειῶν (στ. 2 - 4). Δὲν σώζονται σήμερα στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς.

11. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 11 - 20 Ραμαζάν : 1522, 4 - 13 Αύγουστου

Ὁ καδῆς τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ προστατέψῃ τοὺς Πατμιῶτες ἀπὸ βιαιοπραγίας.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,43×0,19. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: διὰ τοὺς ἀβάνιδες ὁποῦ συγκοφαντοῦν τοὺς Πατμίους διὰ χρέους καὶ τὰ τοιαῦτα. Φωτ. 25.

هو

سليمان شاه بن سليم شاه خان
المظفر دائما

منفخر القضاة و الحكام معدن الفضل و الكلام ولانا بلاط قاضيسي دام فضله
توقيع رفيع همایون واصل || ²اوليجاق معلوم اولاکه حالیا تحت قضاکده
اولان بطنوس اطاسي ديمکله معروف اطا کافرلي || ³جانبندن درگاه سعادت دست
کاهمده شويله عرض اولندی که بعض کمنسه لر اطايه کچوب داخی || ⁴کافرلرينه
انواع افترالر ايدوب و خلاف شرع و قانون فلان کافر بو اطادندر || ⁵بزه ديني
واردر ديو جلب مال ايتمک ايچون بي وجه کافرلي دوتوب تعدّي ايدرلر ايمش
|| ⁶امدی بيوردوم که حکم شريف واجب الاتباعم و اريجاق کوره سز داخی
شويکه ذکر اولنان || ⁷اطايه بعض مصلحتي اولميان کمنسه لر کچوب کافرلرينه
بي وجه دخل و تعدّي ايلدوکلري واقع ايسه || ⁸و آخرک بورچندن اوتوري بونلري
دوتوب اينجندوکی محقق ايسه منع و دفع ادوب آخروک || ⁹بورچندن اوتوري
خلاف شرع و قانون بونلري دوتدورميه سز بورجلو کم ايسه || ¹⁰بورجين اندن
طلب اتدوره سز خلاف شرع و قانون ذکر اولنان اطا کافرلرينه || ¹¹کمنسه دخل
و تعدّي اتدوره سز ايتمک استرلريسه سکيدوب اسلميوب تمرّد و عناد ايدرلر سه
|| ¹²يازوب عرض ايليه سز بر دورلو داخی ايلميوب تکرار شکايته کلملو ايلميه سز
و بعد النظر || ¹³بو حکم همایونمي اللرنده ابقا ادوب علامت شريفه اعتماد
قلاسز تحريراً في اواسط || ¹⁴شهر رمضان المبارك سنه ثمان و عشرين و تسعمائه

بيورت

جزيره ردوس

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Σουλεϊμάν-σάχ, γιός του Σελήμ-σάχ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὸ μεταλλεῖο ἀρετῆς καὶ θεολογίας, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ὡς διαρκέση ἡ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἀφίξη τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ὡς γίνῃ γνωστό, ὅτι τώρα ἔγινε ἡ ἐξῆς ἀναφορὰ πρὸς τὴν εὐτυχισμένη Πύλη μου ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων τοῦ νησιοῦ τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα Πάτμος, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὴν δικαιοδοσίᾳ σου. Μερικοὶ ἄνθρωποι διαπεραιώθηκαν στὸ νησί καί, ἀντίθετα στὸν ἱερὸ καὶ τὸν κοσμικὸ νόμο, ἔπιασαν τοὺς ἀπίστους χωρὶς λόγο καὶ ἄσκησαν βιαιοπραγία, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκομίσουν πράγματα, συκοφαντώντας μὲ διαφόρους τρόπους τοὺς ἐκεῖ ἀπίστους καὶ λέγοντας «ὁ τάδε ἄπιστος εἶναι ἀπὸ αὐτὸ τὸ νησί καὶ μᾶς χρωστᾷ».

Τώρα διέταξα: Μόλις φθάσει τὸ τιμημένο μου διάταγμα, ποὺ τοῦ πρέπει ὑποταγή, νὰ φροντίσετε, ἂν πραγματικὰ διαπεραιώθηκαν στὸ νησί, ποὺ ἀναφέρθηκε, ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἔχουν δουλειὰ ἐκεῖ καὶ πού, χωρὶς λόγο, ἄσκησαν καταπίεση καὶ βιαιοπραγία ἐναντίον τῶν ἐκεῖ ἀπίστων, καὶ ἂν εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς κακοποίησαν, ἄλλον γιὰ χρέος ἄλλου, νὰ τοὺς ἐμποδίσετε καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούσετε. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ πιάνουν, ἀντίθετα στὸν ἱερὸ καὶ κοσμικὸ νόμο, ἄλλον γιὰ χρέος ἄλλου. "Ἄν ὑπάρχῃ κανένας χρεώστης νὰ βάλετε νὰ ἀπευθύνονται σ' αὐτὸν γιὰ τὸ χρέος. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἀσκοῦν καταπίεση καὶ βιαιοπραγία ἐναντίον τῶν ἀπίστων τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἀναφέρθηκε, ἀντίθετα στὸν ἱερὸ καὶ κοσμικὸ νόμο. "Ἄν θέλουν νὰ ἀσκοῦν, νὰ τοὺς ἐπιβάλετε ἥσυχία. "Ἄν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποὺ χωρὶς νὰ συνετισθοῦν ἐπιμένουν καὶ ἀντιστέκονται, νὰ γράψετε καὶ νὰ τοὺς ἀναφέρετε. Καὶ νὰ μὴν ἐνεργήσετε διαφορετικά. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ χρειασθῇ νὰ προσέλθουν καὶ πάλι γιὰ νὰ παραπονεθοῦν. Καὶ ἀφοῦ τὸ λάβετε ὑπόψη νὰ ἀφήσετε τοῦτο τὸ αὐτοκρατορικὸ μου διάταγμα στὰ χέρια τους. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ εὐλογημένου μηνὸς Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 928.

Στὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Ρόδος.

ΣΧΟΛΙΑ: Γιὰ τὸ φερμάνι καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδόσή του βλ. παραπάνω σελ. 199, 203 - 204 καὶ 228.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

باغوس کربوک اختر ^{فقط} ^{و نامان}
 دزمان باغوس توسیع هاید واصل اولیای باغوس که مذکور کو یک
 قطن از اوزر کرده مقرر اولان فرق قلمی که دانه سال
 الاثقال قلم علی وارد و غنی کبی عذر و بهانه ایتقی ^{قصر}
 تسلیم ایراس فی الجملة بوجه من الذم و تاضیر و تهاون ^{قلم}
 مذکور قلمی اکلیاسین شولیه باغوس بنی ختین ^{علامت}
 شریف اوزره اعمال قلمی ایتقی ایراسین ^{عبارت}
 دمانه! باب لسه نماه و غمین و نامان
 معین
 معین

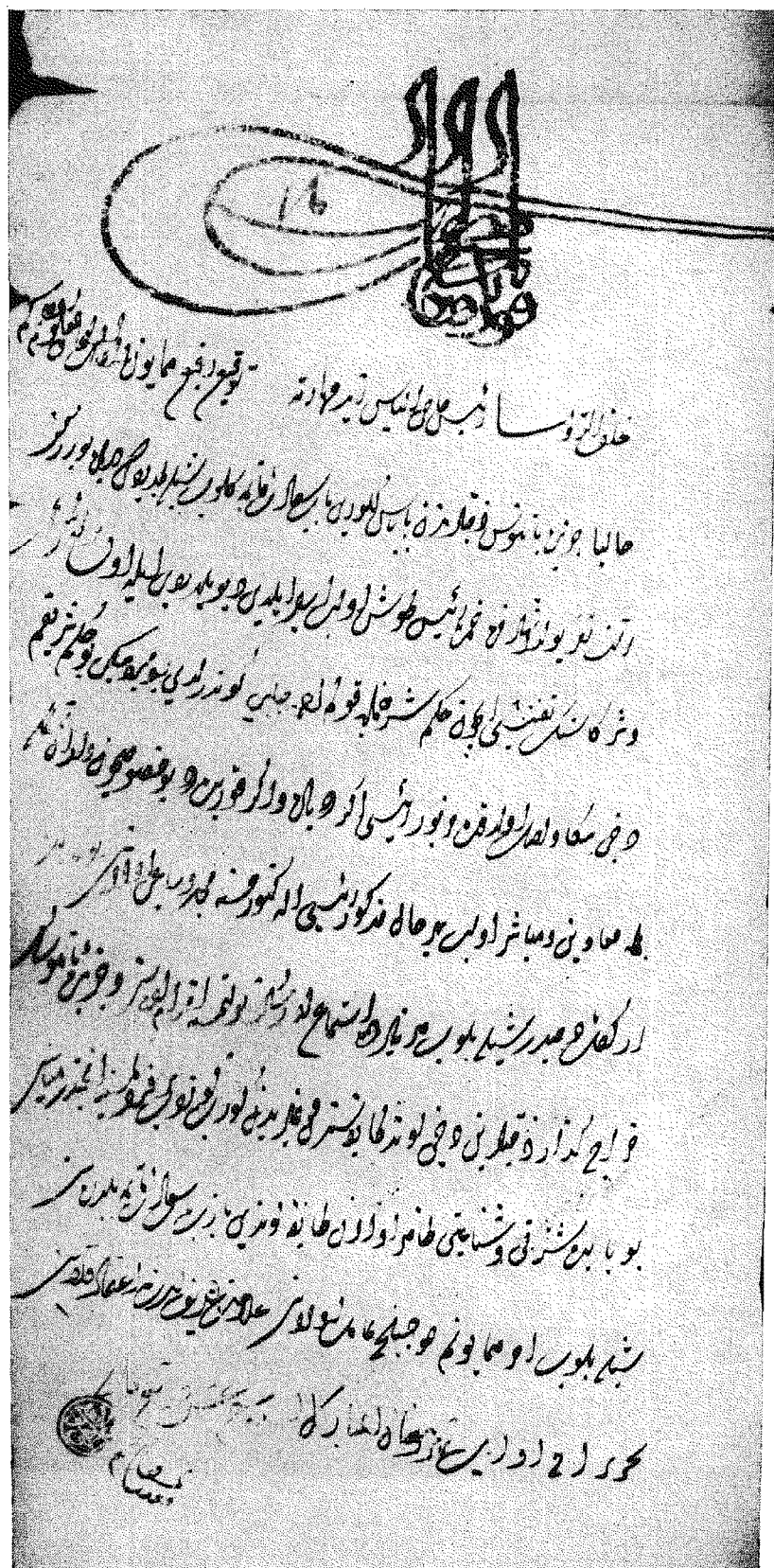
افکار الضاء واما سیر العالم والحکم فی الجوانب فی فضل توفیق
 واصل الخیات معلوم اوله الحاله هن غوغوی نام بابین وکاه
 کلوب باطوی آدلوکلیان باباسم بونون اول سلطان خد
 برجام صبق اولنمن ایدیا که کلیایه کلان زواده ایچ
 جندون باج الفید ووالیه اولسه شمدیکالد مذکور کلیایه
 نه الورع اوز هر یک باشنه باج عالمی اولان ایکی الورع بقی
 ظلم در دیوشکایه ایله وایله اولسه لکجه بوضعی اوکانه
 نصیحتی و تفحص ایدوب کوده من مذکور طلباندر ذخیره
 اولدن نه و به از هر اول کلنی لید بی و اول به اوز به
 علامه قدید این ایسمایر شویلم بلار علامه شریع اوز به
 کلاه الوم السامی عشر شریف للظفر ای و نمانه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

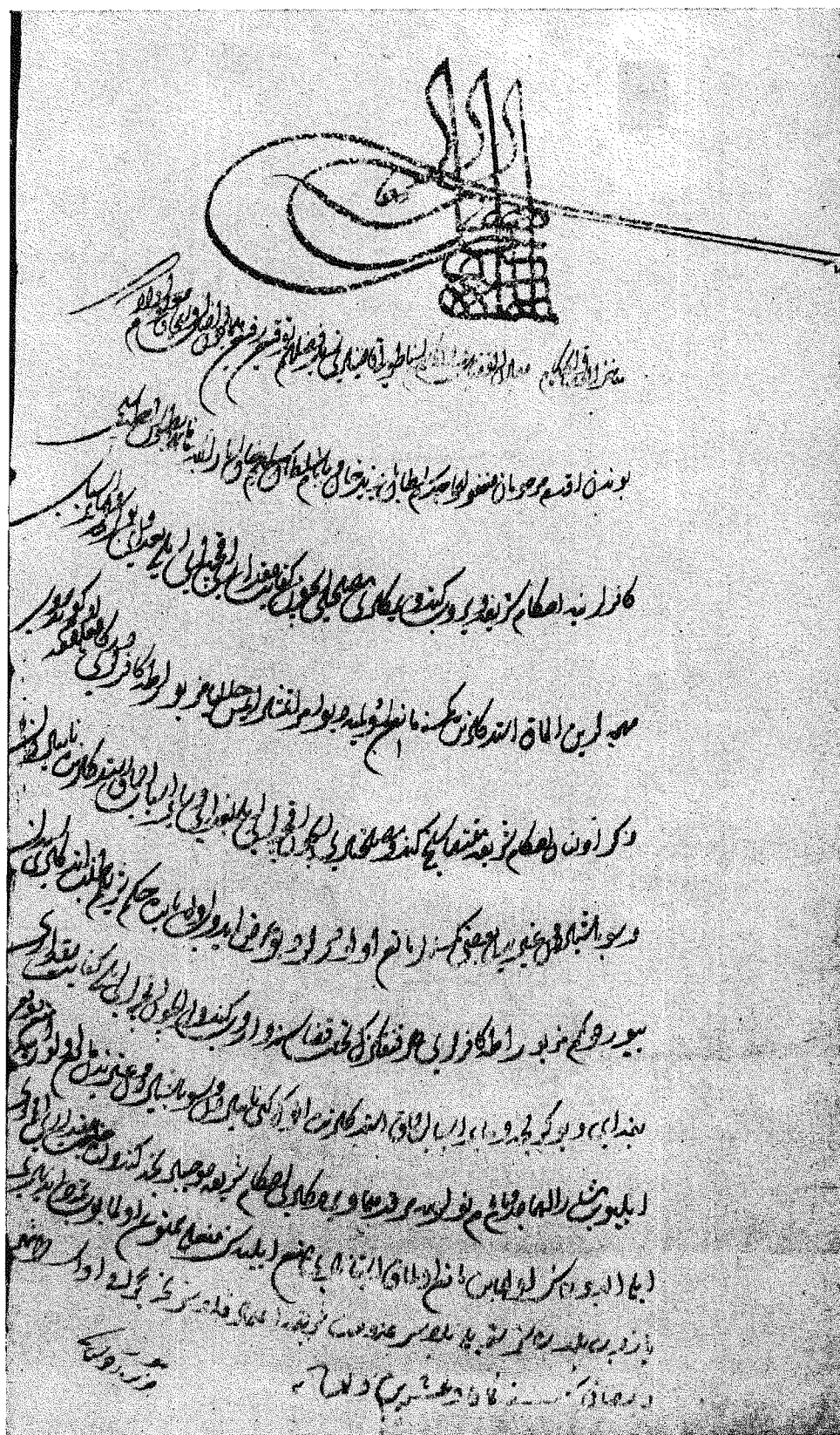

وروا انما كان من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 واما انما كان من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 نام بايندركا من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 لونه ارجع الى امر سرقا من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 ايا اول من بعد من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 ضماي يراي بعد من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 وراخي من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 وراخي من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 باز من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 سكر من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق
 وراخي من قبل الملك اعلم اننا باطلا من غير حق في حقنا من غير حق

Ὁρισμός τοῦ τσελεμπῆ Κορκούτ (1511).

[illegible]

‘Ορισμός του Σουλεϊμάν Μεγαλοπρεπῆ (1522).

